

Ungdomar som rånar ungdomar i Malmö och Stockholm

BRÅ-rapport 2000:6

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos
Fritzes Kundtjänst, 106 47 Stockholm. Telefon 08-690 91 90,
fax 08-690 91 91, [e-post fritzes.order@liber.se](mailto:fritzes.order@liber.se)

Produktion:
Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,
Box 1386, 111 93 Stockholm. Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75,
e-post info@bra.se
BRÅ på Internet: www.bra.se
ISSN 1100-6676, ISBN 91-38-31609-9
Omslag: Ahlm & Partners
Foto: MIRA Bildarkiv
Tryck: Tierps Tryckeri AB, Tierp 2000
© Brottsförebyggande rådet

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	7
Polisanmälda ungdomsrån ökar	7
Rånaren och hans offer	7
Rånen begås dagtid, med vuxna i närheten	8
En ny typ av rån?	8
Hälften av ungdomsrånen anmäls	9
Rånoffren påverkas.....	9
Grogrund för rasism	10
Åtgärder	10
Inledning	13
Metod	15
Polisanmälda rån	15
Självrapporterade uppgifter från skolungdomar	15
Begränsningar	16
Resultat	19
Ungdomsrån – omfattning och utveckling	19
Rånarna och deras offer	24
Ungdomsrånens karaktär	31
Anmälans gång genom rättsväsendet	37
Anmälningsbenägenhet	38
Skäl för att inte göra polisanmälan.....	39
Rånoffrens erfarenheter	40
Ungdomsrånen och vardagslivet	43
Avslutande diskussion.....	47
Referenser	49
Bilagor	51
Bilaga 1. Tabeller	51
Bilaga 2. Skolenkät	67
English summary	81

Förord

Ungdomsbrottslighet är ett ständigt aktuellt och bekymmersamt samhällsfenomen. Dels därför att ungdomars brottslighet svarar för en stor del av den totala brottsligheten, dels därför att ungdomar som redan tidigt begår brott löper en kraftigt ökad risk för att utveckla en kriminell livsföring. Ungdomar är också i särskilt hög utsträckning utsatta för brottslighet av olika slag. Ungdomsrån, i bemärkelsen ungdomar som rånar andra ungdomar, är ett inslag i ungdomsbrottsligheten som rönt särskilt stor uppmärksamhet under senare år. Samtidigt är den empiriska kunskapen om ungdomsrånens karaktär, utveckling och konsekvenser eftersatt. Brottförebyggande rådet (BRÅ) beslöt därför under hösten 1999 att genomföra en kartläggning av ungdomsrån i Malmö och Stockholm.

Syftet med rapporten är att bidra med ökad baskunskap till beslutsfattare och andra aktörer som i sitt arbete har ansvar för att verka för en begränsning av ungdomskriminaliteten och dess konsekvenser. Rapporten har utarbetats av docent Tommy Andersson, verksam vid BRÅ.

Stockholm i mars 2000

Ann-Marie Begler
Generaldirektör

Sammanfattning

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har genomfört en undersökning av ungdomsrån i Malmö och Stockholm. Undersökningen grundas dels på statistik över polisanmälda rån under senare delen av 1990-talet, dels på en enkätundersökning som hösten år 1999 besvarades av cirka 4 500 ungdomar i 15- respektive 17-årsåldern.

Polisanmälda ungdomsrån ökar

De polisanmälda ungdomsrånen ökade kraftigt i både Malmö och Stockholm under senare delen av 1990-talet. År 1998 polisanmäldes 210 ungdomsrån i Malmö polisdistrikt och 682 ungdomsrån i Storstockholm. Under det första halvåret 1999 polisanmäldes nästan lika många ungdomsrån som under hela år 1998, vilket tyder på att de polisanmälda ungdomsrånen nära nog fördubblats. Ökningen kan dels spegla en reell ökning av faktiskt begångna ungdomsrån men också en ökad anmälningsbenägenhet hos ungdomar som blivit rånade. Det finns också skäl att anta att en del av ökningen kan bero på att vissa polisanmälda "rån" är av sådan karaktär att de senare i rättsprocessen omrubriceras till stöld.

Drygt tio procent av pojkarna och fem procent av flickorna i årskurs 9 (okt/nov 1999) uppgav att de hade blivit rånade under de drygt två åren de gått på högstadiet. Inkluderas rån försök ökar siffrorna till drygt 20 respektive sju procent. Bland elever i gymnasiets årskurs två var siffrorna i stort sett desamma (med undantag för Malmöpojkar bland vilka 17 procent uppgav att de hade blivit rånade). Cirka tio procent av pojkarna och fem procent av flickorna uppgav att de själva hade rånat andra ungdomar sedan de började högstadiet. Detta gällde både elever i årskurs 9 och elever i årskurs 2 på gymnasiet. Resultaten i skolundersökningen tyder på en viss ökning av ungdomsrån under de senaste åren.

Rånaren och hans offer

Åren 1998 och 1999 fann polisen misstänkta gärningsmän i cirka 50 procent (Malmö), respektive knappt 20 procent (Stockholm), av de anmälda ungdomsrånen. De misstänkta gärningsmännen var till cirka 90 procent pojkar, vanligtvis i åldern 15-17 år och i många fall, men långt i från alltid, bosatta i socioekonomiskt mindre välbeställda bostadsområden. Utlandsfödda ungdomar var kraftigt överrepresenterade, däremot inte ungdomar som var födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder. Denna bild av gärningsmännen stämmer väl

överens med den bild som gavs av de cirka 400 ungdomar som i skolundersökningen uppgav att de hade blivit rånade. Enligt de rånade elevernas uppfattningar var gärningsmännen dock något äldre, ofta i 18-20 årsåldern, och flickornas andel bland gärningsmännen högre än vad som framkom i polisanmälningarna.

Risken för att utsättas för rån var störst i 15-17 årsåldern. Ungdomar från mer välbeställda bostadsområden var något överrepresenterade bland dem som blev rånade liksom ungdomar som var födda i Sverige av två svenskfödda föräldrar. Ungdomar som var födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder förekom som rånoffer i ungefär den utsträckning som representerar deras andel av befolkningen. Utlandsfödda ungdomar var kraftigt underrepresenterade, sannolikt till viss del på grund av lägre anmälningsbenägenhet. Enligt skolundersökningen var flickorna mer utsatta för rån än vad som återspeglas i polisuppgifterna över anmälda rån.

Rånen begås på dagtid, med vuxna i närheten

Omkring hälften av ungdomsrånen begicks enligt skoleleverna på dagtid och tillika cirka hälften trots att det fanns vuxna i närheten. Enligt eleverna förstod de vuxna inte vad som pågick, eller också förstod de men valde att inte ingripa. Alkohol och narkotika var sällan med i bilden. Förekomsten av våld minskade mellan år 1995 och år 1999 i de polisanmälda rånen, både i Malmö och Stockholm. Förekomsten av hot ökade däremot. Vapen, vanligtvis kniv, användes för att hota med i cirka 20-30 procent av rånen men kom mycket sällan (i mindre än 10 procent av rånen) till användning. Någon förändring i detta avseende kunde inte skönjas mellan år 1995 och år 1999. Cirka 30 procent av de rånade skoleleverna uppgav att varken våld eller uttalat hot förekom, men att de *kände* sig hotade av själva rånscenariet och därför mot sin vilja lämnade ifrån sig det rånarna begärde, eller lät sig muddras utan motstånd. Rångodsets värde uppgick i genomsnitt till cirka 800 kronor.

Antalet polisanmälda rån som gällde mobiltelefoner ökade kraftigt, främst under år 1998 och år 1999. Mobiltelefonrånen kan dock inte förklara den ökning av polisanmälda rån som skedde år 1997 och, i Malmö, första halvåret 1999.

En ny typ av rån?

Ett scenario som under åren 1998 och 1999 blev allt vanligare var, enligt de polisanmälda rånen, att en grupp ungdomar gick fram till ett utvalt offer och med sitt agerande förmedlade en tydlig hotbild, krävde att få låna mobiltelefonen, få se på guldkedjan el.dyl. Offret blev skrämt, väl medvetet om hotbilden, och kände sig tvungen att lämna i från sig det rånarna krävde av rädsla för att

få stryk. Detta skedde ofta bland folk och utan våld eller uttalat hot. I vilken utsträckning det rör sig om en ny typ av rån respektive ett förändrat tillvägagångssätt, när ungdomar med eller utan våld/uttalat hot stjälar från andra ungdomar, är svårt att bedöma. Brottsscenarioer av detta slag, med inget eller ett mycket begränsat inslag av våld/uttalat hot, svarar för en del av ökningen av de polisanmälda ungdomsrånen. I processen från polisanmälan till domstol blir dessa händelser inte sällan omrubricerade till stöld, ibland i kombination med olaga hot.

Hälften av ungdomsrånen anmäls

Omkring 60-70 procent av ungdomarna i skolundersökningen uppgav att de helt säkert skulle göra polisanmälan om de skulle bli rånade i morgon. Cirka hälften av de ungdomar som hade blivit rånade uppgav att de hade gjort polisanmälan. Anmälningsbenägenheten ökade med ökat värde på det stulna. Cirka två tredjedelar av dem som blev rånade på mobiltelefoner uppgav att de hade gjort polisanmälan. Anmälningsbenägenheten var särskilt låg bland utlandsfödda ungdomar (37 procent).

De vanligaste motiven för att inte göra polisanmälan var bristande förtroende för polisen och polisens möjlighet att få fast rånarna, att man ändå inte skulle få tillbaka det stulna, att rånarna ändå inte skulle få något straff och att man var rädd för att rånarna skulle få veta att man gjort polisanmälan.

Rånoffren påverkas

Omkring 10-20 procent av de skolelever som blivit rånade blev fysiskt skadade i samband med rånet, några få procent i sådan utsträckning att de sökte vård. Cirka hälften uppgav att de kände sig förnedrade, kränkta, var arga på sig själva etc. Omkring 80-90 procent kände hat och hämndlystnad gentemot rånarna, känslor som ofta satt i länge. Andra vanliga konsekvenser var att offren ofta tänkte på rånet, var rädda att träffa på rånarna igen, undvek vissa platser och människor och, i vissa fall, fick sömnproblem, mardrömmar etc.

Cirka en tredjedel av ungdomarna berättade inte för sina föräldrar att de hade blivit rånade. Nästan alla ungdomar uppgav dock att de var nöjda med den hjälp och det stöd de hade fått av vänner och anhöriga. Tjugofem av de cirka 200 elever som hade polisanmält rånet uppgav att de hade blivit hotade i syfte att de skulle ta tillbaka anmälan. Tjugofyra elever struntade i dessa hot, varav fyra uppgav att hoten hade verkställts i form av misshandel eller nya hot.

Ungefär var femte pojke och var tionde flicka hade personliga erfarenheter av ungdomsrån, som offer eller gärningsmän. Hälften av pojkarna och en tredjedel av flickorna uppgav att de hade kamrater som hade blivit rånade. En stor del av ungdomarna hade själva sett när andra hade blivit rånade. Nästan alla

bedömde att ungdomsrånen hade ökat och drygt hälften att de utgjorde ett stort problem. Ungefär en femtedel uppskattade att risken för att han eller hon skulle bli rånad inom ett år var 50 procent. För många ungdomar framstår ungdomsrånen som ett näraliggande fenomen i det vardagliga livet.

De fysiska, psykiska och ekonomiska konsekvenserna av att bli rånad är vanligtvis relativt begränsade även om de naturligtvis i enskilda fall kan vara allvarliga och integritetskränkande.

Grogrund för rasism

En stor del av ungdomarna hade egna, eller på annat sätt näraliggande, erfarenheter av ungdomsrån. En relativt stor del av rånen begås av ungdomar med invandrarbakgrund, och en ännu större del enligt ungdomarnas subjektiva uppfattning, den uppfattning som till stor del ligger till grund för formandet av framtida attityder och värderingar.

I ett övergripande samhällsperspektiv kan ungdomsrånen och utvecklingen av dessa få allvarliga konsekvenser när det gäller ungdomsgenerationens utveckling av värderingar och attityder till invandrare.

Åtgärder

Ungdomsrån är en allvarlig form av brottslighet, men utgör en liten del av den totala ungdomsbrottsligheten. Utvecklingen av ungdomsrån kan därför inte påverka utvecklingen av den totala omfattningen av ungdomsbrottslighet särskilt mycket. Formerna för ungdomars brottslighet kan också skifta från tid till annan. Det är inte självklart att ungdomsrånen kommit för att stanna och eskalera.

Oavsett den framtida utvecklingen är det dock av största vikt att samhället utvecklar bärkraftiga strategier för att på ett effektivt sätt begränsa ungdomsbrottsligheten. Detta gäller också ungdomsrånen, inte minst med tanke på den näraliggande kopplingen mellan ungdomsrån och risken för ökad invandrarfientlighet.

Att motverka ungdomskriminalitet generellt är svårt och det gäller även ungdomsrånen. Ansvar för att förebygga den här typen av brottslighet faller dels på polisen, som på många håll börjat prioritera insatser mot just ungdomsrån, men också på andra samhällsinstanser som skolan, föreningslivet, socialtjänsten, ungdomsverksamheten, föräldraföreningar m.m. De lokala brottsförebyggande råden kan ha en viktig uppgift att verka för ökad anmälningsbenägenhet, stöd till brottsoffer, motverka ökad invandrarfientlighet m.m. Det kan också finnas skäl att närmare studera det arbete som under de senaste åren formats inom organisationer lite mer utanför det etablerade myndighetsväsendet, organisationer som "Farsor och morsor på stan", "Lugna gatan", "Non

fighting generation”, med flera. Det är också viktigt att ta tillvara den unika erfarenhet och kompetens som finns samlad inom olika invandrarföreningar. Ytterligare en framkomlig väg kan vara att se över, utveckla och sprida kunskap om tekniska lösningar för att snabbt, enkelt och säkert kunna spärra mobiltelefoner.

Inledning

Det är vanligt att unga människor begår brott. Enligt en nyligen publicerad avhandling (Ring, 1999) har cirka 75 procent av pojkarna och cirka 65 procent av flickorna i årskurs 9 begått brott under det senaste året. Mestadels rör det sig om skadegörelse, snatterier, klotter och andra – förhållandevis – lindriga brott. Grövre kriminalitet är betydligt ovanligare, om dock alltför vanligt. Cirka tio procent av pojkarna och tre procent av flickorna uppger att de slagit någon under det senaste året och fem respektive en procent att de hotat någon med stryk eller vapen för att få pengar eller andra värdesaker (Ring, 1999).

Att genom hot eller våld tillskansa sig annans egendom är ett utomordentligt allvarligt brott (minimistraflet för rån är ett års fängelse) som rönt allt mer uppmärksamhet under de senaste åren. Antalet polisanmälda personrån¹ ökade markant under slutet av åttiotalet och i början på nittiotalet. Ökningen var särskilt påtaglig i Stockholm, vilket i stor utsträckning berodde på en ökning av antalet ungdomsgång som begick rån i Stockholms city (Andersson, 1991). Under åren 1993 och 1994 sjönk antalet polisanmälda personrån något varefter en ny kraftig ökning tog fart. År 1999 anmäldes cirka 6 700 personrån² i landet som helhet vilket innebär en tjugoprocentig ökning jämfört med år 1998. Personrån är i stor utsträckning ett storstadsfenomen, cirka 75 procent av anmälda personrån härrör från de tre storstadsregionerna. Personrån är också i stor utsträckning ett ungdomsfenomen. Omkring hälften av misstänkta gärningsmän är högst 20 år. Man ska dock vara medveten om att det bara finns misstänkta gärningsmän i cirka 20 procent av de polisanmälda personrånen. En granskning av polisanmälda personrån i Stockholm visar att den ökning som skett under senare delen av 90-talet till största delen kan hänföras till rån mellan ungdomar.

Tillgänglig statistik är värdefull men lämnar viktiga frågor obesvarade. Exempelvis behöver förändringar av antalet *polisanmälda* rån inte betyda att antalet *faktiska* rån har förändrats på motsvarande sätt. Det kan också bero på förändringar av benägenheten att göra polisanmälan. Det finns i stort sett inga offerundersökningar som belyser hur vanligt det är att utsättas för ungdomsrån, hur vanligt det är att inte göra polisanmälan, varför vissa väljer att inte göra polisanmälan, vilka psykiska, fysiska och ekonomiska konsekvenser utsatthet för rån medför, hur man upplever omgivningens stöd efter rånet och under en eventuell process av anmälan, rättegång etc. Det finns heller ingen systematisk kunskap om hur fenomenet ungdomsrån upplevs av ungdomar i allmänhet och

¹ I brottsstatistiken rubricerat som "annat rån" vilket till cirka 95 procent innebär personrån.

² Från och med år 1999 har brottsrubriceringen "annat rån" ersatts av "personrån" respektive "övriga rån". Den redovisade siffran avser "personrån".

i vilken utsträckning de påverkas i sin vardagliga livsföring och, inte minst, i formandet av attityder och värderingar.

Under det senaste året har det, framför allt från storstäderna men även från mindre orter, kommit allt fler ”signaler från fältet”, från polis, skola, socialtjänst och andra som arbetar med ungdomar, om en ökning av ungdomsrånen. Mot denna bakgrund, en ökning av antalet polisanmälda rån, upprepade signaler från ”fältet” om en kraftig ökning av ungdomsrånen och en mycket begränsad empirisk kunskap inom området, gjorde BRÅ hösten 1999 bedömningen att det var angeläget med ökad empirisk kunskap. Syftet med föreliggande undersökning är att studera ungdomsrån i bemärkelsen ungdomar som rånar andra ungdomar och att kartlägga omfattning, karaktär och utveckling, dels utifrån registerdata och dels utifrån självrapporterade uppgifter från skolungdomar. Undersökningen har av tidsskäl begränsats till Malmö polisdistrikt (Malmö och Burlövs kommuner) och Storstockholm (Stockholms län exklusive Norrtälje-, Södertälje-, och Nynäshamns kommuner). En ökad empirisk kunskapsbas är den första förutsättningen för att kunna göra en korrekt bedömning av situationen och det eventuella behovet av ett fortsatt arbete med att analysera orsaker och utveckla lämpliga åtgärdsstrategier.

Metod

Polisanmälda rån

Samtliga polisanmälningar för personrån samlades in från Malmö- och Stockholmspoliserna, anmälningar som avsåg perioden 1995 till och med första halvåret 1999 och där målsägaren var högst 20 år. Anmälningar i vilka målsägaren hade uppskattat att gärningsmannen (eller minst en av gärningsmännen) var 20 år eller yngre behölls för analys medan övriga sorterades bort. Urvalet kom därmed att bestå av anmälningar där målsägaren var högst 20 år och där man, så långt möjligt, kan anta att även gärningsmannen var högst 20 år. Anmälningar från åren 1995 och 1999 analyserades för att belysa eventuella förändringar under senare delen av 1990-talet. I denna analys ingick samtliga anmälningar från Malmö (53 anmälningar år 1995 och 196 anmälningar första halvåret 1999) och 400 slumpmässigt utvalda anmälningar från Stockholm (200 från vardera åren). Anmälningar från de mellanliggande åren, 1996-1998, räknades och andelen anmälningar med misstänkt gärningsman noterades.

Självrapporterade uppgifter från skolungdomar

Skolundersökningen grundas på ett urval av 12 högstadieskolor i vardera Malmö och Stockholm, 12 gymnasier i Stockholm och 8 gymnasier i Malmö (av praktiska skäl var det inte möjligt med fler gymnasier i Malmö). Med utgångspunkt från socioekonomiska områdesfakta från Malmö kommun (Malmö stadskontor, 1998) respektive Stockholms läns landsting (Regionplane- och trafikkontoret, 1995) valdes skolorna ut för att representera upptagningsområden med tre olika nivåer av socioekonomisk karaktär; fyra skolor i vardera grupp (för Malmö gymnasier blev fördelningen fyra gymnasier med hög, tre med medelhög och ett med låg socioekonomisk karaktär). Relevansen i denna indelning befanns i allt väsentligt god vid kontroll mot Skolverkets registeruppgifter om medelbetyg, föräldrars utbildning och andel elever med invandrarbakgrund. Sammantaget var både högstadieskolorna och gymnasieskolorna väl representativa för Malmö kommun respektive Storstockholm enligt Skolverkets uppgifter (tabell 1, bilaga 1).

Undersökningen riktades till elever i årskurs 9 och i gymnasiets årskurs 2. Vid varje skola genomfördes enkätundersökningen under ledning av personal från BRÅ. Enkäten var anonym, besvarades under skoltid i oktober/november 1999 och innehöll samma frågor till eleverna i årskurs 9 som till eleverna i gymnasiets årskurs 2. Sammanlagt besvarades enkäten av 4 498 elever. Bortfallet var drygt 10 procent i årskurs 9 och cirka 20 procent i årskurs 2, vilket är vanligt i den här typen av undersökningar.

Begränsningar

Det finns ingen undersökningsmetodik som innebär att man med fullständig säkerhet kan kartlägga ett fenomen som ungdomsrån. Att använda polisanmälda rån som indikator på förekomsten och utvecklingen av den faktiska rånbrottligheten kan vara osäkert eftersom förändringar i statistiken kan vara ett resultat av ökad eller minskad anmälningsbenägenhet. Det kan exempelvis utvecklas en allmänt förändrad inställning till fenomenet ungdomsrån (jfr våld i skolan som allt oftare polisanmäls vilket medför en ökning i statistiken över polisanmälda våldsbrott utan att det faktiska våldet för den skull har ökat i motsvarande utsträckning (Estrada, 1999)). Att mobiltelefoner blivit allt vanligare kan vara ett annat exempel som förvisso kan bidra till en ökning av rånen men också till en ökad anmälningsbenägenhet eftersom den rånade kan få ersättning från försäkringsbolagen. Generellt sett kan anmälningsbenägenheten variera med värdet på det stulna, och därmed också med också med ungdomarnas benägenhet att ha med sig värdefulla föremål. Ytterligare ett exempel kan vara mediernas uppmärksamhet som kan bidra till en ökad anmälningsbenägenhet.

Självklart kan benägenheten att anmäla att man blivit rånad också minska, exempelvis om det blir vanligt med hot och allvarliga repressalier från gärningsmännens sida, att rånbrottligheten blir så vanlig att det av ungdomarna ses som ett inslag i ungdomskulturen eller att försäkringsbolagen höjer självriskerna för särskilt stöldbegärliga föremål.

När det gäller enkätundersökningar bland skolungdomar är det i första hand bortfallet och förekomsten av osanna svar som kan medföra osäkerhet om tillförlitligheten i resultaten. Det är exempelvis rimligt att anta att ungdomar som begår rån skolkar oftare än andra ungdomar och därmed är underrepresenterade i undersökningen. Detta kan i sin tur innebära att andelen ungdomar som uppger att de begått rån blir något underskattad. Eftersom bortfallet i undersökningen är förhållandevis litet kan dessa konsekvenser dock inte bli särskilt stora (se sid. 22). För att så långt möjligt begränsa effekterna av osanna svar granskades varje enkät. Ett mindre antal enkäter (cirka en procent) där det var uppenbart att eleven för med osanning sorterades bort. Inkonsekventa svar (exempelvis att på en fråga uppge att man aldrig blivit rånad och på en senare fråga beskriva vad man blivit rånad på) kodades som bortfall. Självklart kan det ändå inte uteslutas att vissa elever uppgivit felaktiga svar och att det, när det gäller enstaka frågor, kan finnas en systematik i detta.

Betydelsen av den här typen av begränsningar ska inte negligeras men heller inte överdrivas. De flesta frågorna som ingick i enkäten var inte av sådant slag att det finns skäl att anta att bortfallet eller förekomsten av osanna svar i någon väsentlig utsträckning påverkar de övergripande resultaten.

Det ska också påpekas att studien spänner över en kort tidsperiod – cirka fem år – och fokuserar ett, trots allt, ganska lågfrekvent fenomen. Båda dessa grundförutsättningar manar av naturliga skäl till en viss försiktighet med att dra allt för tvärsäkra slutsatser om ungdomsrånens karaktär och utveckling.

Givet en viss försiktighet och en medvetenhet om metodikens begränsningar kan resultaten dock bidra till väsentligt ökad kunskap om fenomenet ungdomsrån, utan att för den skull göra anspråk på att beskriva den ultimata sanningen.

Resultat

Ungdomsrån – omfattning och utveckling

Antalet polisanmälda ungdomsrån ökade kraftigt under perioden 1995-1999 i både Malmö och Stockholm. Ökningen beror sannolikt på en kombination av faktorer; ett ökat antal faktiskt begångna ungdomsrån, en ökad anmälningsbenägenhet av den aktuella typen av brottslighet, samt att en del av de anmälda rånen var brott som senare i rättsprocessen visade sig vara annan brottslighet, ofta stöld i kombination med olaga hot. Att närmare avgöra de inbördes proportionerna låter sig dock inte göras inom ramen för denna undersökning

Resultaten från skolundersökningen visade att cirka tio procent av pojkarna och fem procent av flickorna i 15-17 årsåldern uppgav att de hade blivit rånade sedan de började högstadiet. Ungefär lika många uppgav att de själva hade begått rån. Resultaten tyder på att rånbrottligheten har ökat något bland ungdomar.

Polisanmälda rån

Utvecklingen av polisanmälda ungdomsrån i Malmö och Stockholm uppvisar stora likheter under perioden 1995-1999, men också vissa olikheter (tabell 1). År 1997 skedde en kraftig ökning både i Malmö och Stockholm, för Malmös del nästan en tredubbling. Utvecklingen under första halvåret 1999 tyder på en ny kraftig ökning av antalet polisanmälda ungdomsrån. Om den utvecklingen fortsätter kommer antalet polisanmälda ungdomsrån i både Malmö och Stockholm att i stort sett ha fördubblas under år 1999, jämfört med år 1998.

Tabell 1. Antal polisanmälda ungdomsrån i Malmö och Stockholm åren 1995-1998 och första halvåret 1999.

	1995	1996	1997	1998	Jan-juni 1999
Malmö	53	58	170	210	196
Stockholm	569	411	709	682	613

Som tidigare nämnts är det inte självklart att en ökning av *polisanmälda* ungdomsrån speglar en reell ökning av antalet *faktiskt begångna* ungdomsrån. Förutom att förändringar i anmälningsbenägenheten kan spela in kan föränd-

ringar i polisens rutiner vid rubricering av den anmälda händelsen också spela in. Brott som tidigare rubricerades som exempelvis stöld och olaga hot kan med successivt förskjutna rutiner allt oftare ha kommit att rubriceras som rån, vilket automatiskt skulle ge en ökning i rättsstatistiken utan koppling till den bakomliggande verkligheten. För att undersöka om någon sådan förskjutning i polisens rutiner skett studerades samtliga polisanmälningar från Malmö och Stockholm som kom in under april månad 1995-1999 och där brottsrubriceringarna var stöld, egenmäktigt förfarande, olovligt brukande, olaga hot eller olaga tvång. Resultaten visade inga tendenser till en förskjutning i rutinerna för brottsrubricering.

En annan typ av förklaring skulle kunna vara att ungdomskullarna i de brottsaktiva åldrarna har ökat, vilket automatiskt medför ett ökat antal brott även om andelen brottsbenägna ungdomar för den skull inte behöver öka. Statistiska centralbyråns (SCB) statistik över befolkningutvecklingen ger inte något stöd för en sådan förklaring.

I vilken utsträckning ökningen av polisanmälda ungdomsrån speglar en verklig ökning av rånen respektive en ökad anmälningsbenägenhet går inte att med någon större säkerhet bedöma inom ramen för denna undersökning. Det är förvisso knappast troligt att allmänheten skulle vara helt opåverkad av faktorer som den mediala uppmärksamheten, polisens aktiviteter för att öka anmälningsbenägenheten, möjligheten att få ersättning från försäkringsbolagen etc. Samtidigt är det knappast troligt att hela den ökning som visas i anmälningsstatistiken, de signaler som kommer från "fältet" och från ungdomarna själva (se sid. 43) till fullo skulle kunna förklaras av en ökad anmälningsbenägenhet, och att ungdomsrånen i själva verket inte alls har ökat. En rimlig bedömning är att ökningen av polisanmälda ungdomsrån till viss del utgörs av en reell ökning av rånbrottsligheten bland ungdomar och till viss del av faktorer som ökar anmälningsbenägenheten. För att närmare fastställa proportionerna krävs det dock en annan typ av undersökning – betydligt mer omfattande och tidskrävande – än den som här presenteras.

Man bör också vara medveten om att begreppet "polisanmälda rån" kan vara förrädisk eftersom det leder tanken till att ett rån de facto har begåtts, vilket inte är alldeles självklart. Rån är en juridisk definition av en händelse. Polisens brottsrubricering är en första grov bedömning av den anmälda händelsen. En del av de "polisanmälda rånen" omdefinieras till andra brottsrubriceringar av åklagare och/eller domstol. Det finns goda skäl att anta att en del av ökningen av polisanmälda ungdomsrån är en brottslighet som i juridisk mening inte är att betrakta som rån (se sid. 36-37).

Självrapporterad utsatthet för rån

Skolundersökningen genomfördes i oktober/november år 1999, det vill säga då eleverna gått ett par månader i årskurs 9 respektive i årskurs 2 på gymnasiet. På enkätens försättsblad definierades begreppet rån som ett tillgreppsbrott som antingen innehöll våld/uttalat hot *eller* underförstått hot om våld (bilaga 2).

Lärarna instruerades om att de skulle läsa upp detta högt och poängtera skillnaden mellan rån och stöld.

Drygt tio procent av pojkarna och cirka fem procent av flickorna i årskurs 9 uppgav att de någon gång hade blivit rånade sedan de började högstadiet, det vill säga under de senaste drygt två åren (tabell 2). Bland eleverna i gymnasiets årskurs 2 var det cirka 15 procent pojkar och fem procent flickor som uppgav att de hade blivit rånade sedan de började högstadiet, det vill säga under de senaste cirka fyra åren. Genomgående var det något vanligare bland ungdomar i Malmö att ha varit utsatta för rån jämfört med bland ungdomar i Stockholm.

Enkäten inkluderade även en fråga om rånförsök. Av svaren framgick att en mindre del elever missuppfattat frågan och syftade på stöld när de svarade. Om man – vilket är extremt återhållsamt – av detta skäl exkluderar hälften av dem som uppgav att de varit utsatta för rånförsök kan man få en viss – om än något osäker – uppfattning om hur stor andel elever som varit utsatta för antingen fullbordat rån eller rånförsök. Resultaten redovisas inom parentes i tabell 2 och visar att drygt var femte pojke och 5-10 procent av flickorna uppgav att de någon gång sedan de började högstadiet hade varit utsatta för antingen rån eller rånförsök.

Tabell 2. Procentuell andel elever som varit utsatta för rån. Siffror inom parentes inkluderar även rånförsök.

		Malmö		Stockholm	
		Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Årskurs 9	<i>Antal elever:</i>	572	561	556	554
Varit utsatt för rån på högstadiet (t.o.m. okt/nov åk 9)		13 (21)	6 (8)	11 (21)	4 (6)
Årskurs 2 (gy)	<i>Antal elever:</i>	579	468	528	535
Varit utsatt för rån på högstadiet		10 (19)	3 (5)	10 (17)	2 (3)
Varit utsatt för rån i gymnasiet (t.o.m. okt/nov åk 2)		7 (12)	2 (3)	3 (10)	1 (2)
Totalt under högstadietiden-okt/nov åk 2		17 (22)	6 (8)	12 (23)	3 (5)

Självrapporterad rånbrottslighet

Omkring tio procent av pojkarna och fem procent av flickorna i både årskurs 9 och i gymnasiets årskurs 2 uppgav att de hade begått rån någon gång sedan de började högstadiet. För grundskoleelevernas del innebär det under de senaste cirka två och ett halvt åren och för gymnasieeleverna under de senaste cirka fyra och ett halvt åren (tabell 3).

Ungdomarna tillfrågades både om de hade begått rån där de använt våld eller uttryckligen hotat med våld och om de hade begått rån där själva rånscenariet var tillräckligt för att förmedla hotbilden till offret, där våld eller uttalat hot inte använts. Genomgående var det färre ungdomar som uppgav att de begått rån om man endast tar hänsyn till den typ av rån som innefattar våld eller uttalat hot om våld (tabell 3, resultat inom parentes).

Det är som tidigare berörts rimligt att anta att brottsbenägna ungdomar är överrepresenterade i bortfallet och att det därför kan vara en viss underskattning i de siffror som redovisas i tabell 3. Givet ett hypotetiskt antagande om att det är dubbelt så vanligt att begå rån bland de pojkar som inte besvarat enkäten jämfört med dem som besvarade enkäten skulle, som exempel, andelen pojkar i gymnasiets årskurs 2 (i Stockholm) som begått rån öka från 9 till 11 procent. Bortfallets betydelse förefaller således inte vara särskilt stort i detta sammanhang.

Tabell 3. Procentuell andel elever som rånat andra ungdomar. Siffror inom parentes avser endast rån som inkluderar våld eller uttalat hot om våld.

		Malmö		Stockholm	
		Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Årskurs 9	<i>Antal elever:</i>	548	576	571	572
Begått rån under högstadietiden (t.o.m. okt/nov åk 9)		9 (6)	4 (1)	11 (7)	5 (2)
Årskurs 2 (gy)	<i>Antal elever:</i>	591	473	533	543
Begått rån under högstadietiden		10 (6)	4 (2)	6 (4)	2 (1)
Begått rån under gymnasietiden (t.o.m. okt/nov åk 2)		6 (3)	1 (--)	5 (3)	1 (--)
Totalt under högstadietiden-okt/nov åk 2		12 (7)	5 (2)	9 (6)	3 (1)

Utvecklingen

Hur har då utvecklingen sett ut under de senaste åren? Resultaten i tabell 2 och 3 ger en viss, om än begränsad, möjlighet att belysa detta.

Trots att eleverna i årskurs 9 vid undersökningstillfället hade mer än halva årskurs 9 kvar var det fler som uppgav att de redan hade blivit rånade under sin tid på högstadiet jämfört med motsvarande resultat bland gymnasieeleverna, som hade gått ut *hela* högstadiet två år tidigare (tabell 2). I Malmö var det ungefär lika stor andel av eleverna i årskurs 9 som av eleverna i gymnasiets årskurs 2 som uppgav att de själva hade begått rån under högstadietiden, trots att årskurs 9 – eleverna hade större delen av årskurs 9 kvar att genomföra. I

Stockholm var det en större andel av årskurs 9-eleverna som uppgav att de hade begått rån under högstadietiden än andelen årskurs 2-elever som hade begått rån under hela sin tid på högstadiet *och* på gymnasiet. Dessa resultat talar således för att ungdomsrånen har ökat en del under de senaste åren.

Det finns dock skäl att vara lite försiktig med att tolka utvecklingen av ungdomsrån enbart utifrån dessa resultat. Det är en kort tidsperiod som studerats, ett lågfrekvent fenomen och relativt små skillnader mellan grupperna. Resultaten bygger också på att årskurs 2-eleverna har att minnas cirka fyra år tillbaka i tiden, mot cirka två år för årskurs 9-eleverna. Det är sannolikt få elever som glömt bort att de har blivit rånade eller begått rån, men i vilken årskurs det skedde kan vara svårare att komma i håg.

Är ungdomsrån ett inomgruppsfenomen?

I vilken utsträckning är det samma ungdomar som rånar och blir rånade? Enligt skolundersökningen var det cirka 20-30 procent av de pojkar och flickor som uppgav att de hade begått rån som också uppgav att de själva hade blivit rånade. Bland dem som uppgav att de hade blivit rånade uppgav cirka 15-25 procent att de också själva hade begått rån. Det finns således ett visst inslag av inomgruppsfenomen, om än inte särskilt uttalat. Det är dock inte uteslutande frågan om två helt olika grupper av ungdomar, en som rånar och en som blir rånad.

Rånarna och deras offer

Omkring hälften av såväl målsägare som misstänkta gärningsmän var i 15-17-årsåldern. Andelen målsägare under 15 år ökade under perioden 1995-1999. Andelen misstänkta gärningsmän under 15 år minskade i Malmö och ökade i Stockholm. Cirka 90 procent av såväl målsägare som misstänkta gärningsmän var pojkar. Enligt skolundersökningen var gärningsmännen ofta något äldre än vad som kom fram i polisanmälningarna och flickor något oftare involverade i rånbrottslighet, antingen som offer eller som förövare.

Resultaten visar en viss, men inte särskilt påtaglig, tendens till att gärningsmän ofta kommer från socioekonomiskt mindre gynnsamma bostadsområden medan rånoffren ofta kommer från socioekonomiskt något mer gynnsamma bostadsområden.

Ungdomar födda i Sverige av svenskfödda föräldrar var något överrepresenterade bland rånoffren och utlandsfödda ungdomar något underrepresenterade. Bland misstänkta gärningsmän var ungdomar födda i Sverige av svenskfödda föräldrar kraftigt underrepresenterade och utlandsfödda ungdomar kraftigt överrepresenterade. Ungdomar födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder avvek inte påtagligt från vad som kan förväntas utifrån deras andel i den 15-20 åriga befolkningen, vare sig som gärningsmän eller som offer.

Ålder

Målsägare: Enligt de polisanmälda ungdomsrånen har andelen målsägare under 15 år ökat mellan 1995 och 1999 i både Malmö och Stockholm. År 1999 var drygt en tredjedel av samtliga målsägare under 15 år och ungefär hälften mellan 15 och 17 år i både Malmö och Stockholm (tabell 2, bilaga 1).

Resultaten från skolundersökningen (tabell 3, bilaga 1) pekar i samma riktning. Risken för att bli rånad förefaller vara något mindre i årskurs 7 (13-14-årsåldern) jämfört med i de högre årskurserna.

Misstänkta: Andelen misstänkta gärningsmän under 15 år minskade något i Malmö men ökade i Stockholm mellan åren 1995 och 1999. År 1999 var 25-30 procent av de misstänkta gärningsmännen under 15 år och cirka 50-60 procent i 15-17 årsåldern (tabell 2, bilaga 1).

De elever som i skolundersökningen uppgav att de hade blivit rånade upplevde gärningsmännen som något äldre jämfört med den bild man får genom att studera av polisen misstänkta gärningsmän. Cirka två tredjedelar av de årskurs 9-elever som blivit rånade bedömde att de flesta gärningsmännen var i 18-20-årsåldern. Gymnasieeleverna uppgav genomgående att gärningsmännen var något yngre, dock sällan att de var under 15 år (tabell 3, bilaga 1).

Att de av polisen misstänkta gärningsmännen är yngre än de gärningsmän som beskrivs av de rånade ungdomarna kan ha flera förklaringar. En kan vara att de rånade ungdomarna – i den hotande situation som ett rån innebär – kan uppleva rånarna som äldre än de i verkligheten är. De kan också vara rimligt att anta att de äldre gärningsmännen rör sig över större områden medan de yngre i högre utsträckning finns i den rånades närmiljö, vilket kan bidra till en större upptäckningsrisk för de yngre gärningsmännen.

Kön

Målsägare: Att ungdomsrån i första hand är en mansdominerad företeelse bekräftas av såväl registerdata som i självrapporterade uppgifter från skolundersökningen. Drygt 90 procent av målsägarna i de polisanmälda rånerna var män (tabell 2, bilaga 1). Resultaten från skolundersökningen tyder dock på en något mindre uttalad mansdominans. Cirka en fjärdedel av de elever som uppgav att de hade blivit rånade var flickor (tabell 3, bilaga 1).

Misstänkta: I stort sett samma mönster går igen när det gäller gärningsmän. I polisanmälningarna var omkring, eller drygt, 90 procent av de misstänkta gärningsmännen män. Cirka en fjärdedel av de gymnasieelever (i både Malmö och Stockholm) som uppgav att de hade begått rån var flickor. Bland de yngre eleverna, de som gick i årskurs 9, utgjorde flickorna nästan en tredjedel av de elever som uppgav att de hade begått rån.

Att det var färre flickor bland de misstänkta gärningsmännen än bland de elever som uppgav att de hade begått rån kan till viss del förklaras av att pojkarna vanligtvis hade begått flera rån än flickorna. En annan förklaring kan vara att flickorna kan ha en mer undanskymd roll än pojkarna vid rån som begås av gäng med både pojkar och flickor. Traditionellt könsrollstänkande hos offer, gärningsmän och polis kan också bidra till en mindre risk för flickor att bli polisanmälda för de rån de begår.

Socioekonomisk boendemiljö

Polisanmälda rån

För att skapa en bild av i vilken utsträckning rånare och offer kom från olika socioekonomiska boendemiljöer analyserades uppgifter om i vilka bostadsområden de var bosatta.

Resultaten visar genomgående att en hög andel av de misstänkta gärningsmännen var bosatta i relativt få bostadsområden. I de grupper av bostadsområden där det fanns en hög koncentration av misstänkta fanns en låg koncentration av målsägare (tabell 2, bilaga 1).

Målsägarna var inte lika koncentrerade till ett fåtal bostadsområden. År 1995 var det få misstänkta som var bosatta i de områden där en någorlunda hög andel målsägare var bosatta. Så var inte fallet år 1999. I de grupper av bostadsområden som hyste den största koncentrationen av målsägare, omkring 50 procent, bodde också omkring 50 procent av de misstänkta gärningsmännen. Den relativt låga koncentrationen av målsägare till vissa speciella bostadsområden kan sannolikt förklaras av att många rån genomförs i Malmös respektive Stockholms centrum och offret den som råkar ha oturen att vara på fel plats vid fel tillfälle.

En viss tendens, om än inte särskilt uttalad, var att de misstänkta gärningsmännen bodde i socioekonomiskt något mindre gynnsamma bostadsområden medan målsägarna bodde i socioekonomiskt något mer gynnsamma områden. Samtidigt visar dock resultaten att misstänkta gärningsmän och målsägare i vissa fall (år 1999) var koncentrerade till samma bostadsområden (man rånar på hemmaplan).

Uppgifter från skolundersökningen

De skolor som ingick i undersökningen valdes ut för att resultaten skulle kunna spegla eventuella skillnader i exponeringen för ungdomsrån bland ungdomar från bostadsområden med olika socioekonomisk struktur (uppgifterna gäller således inte den enskilde elevens socioekonomiska situation).

Totalt sett tyder resultaten på att elever i grupp 3-skolor (skolor med de socioekonomiskt minst gynnsamma upptagningsområdena) löper en något mindre risk för att utsättas för rån jämfört med elever från grupp 2-skolor och elever från grupp 1-skolor (skolor med de mest gynnsamma socioekonomiska upptagningsområdena) (tabell 4, bilaga 1).

Vad gäller andelen elever som uppgav att de själva hade begått rån var resultaten i stort sett de omvända. Över lag uppvisade grupp 3-skolorna en något högre andel elever som hade begått rån jämfört med grupp 2- och grupp 1-skolorna. Skillnaderna var inte särskilt stora även om det i vissa fall fanns ett signifikant samband mellan typ av skola och andelen elever som begått rån (tabell 5, bilaga 1).

Genomgående förefaller det finnas en viss, om än inte särskilt påtaglig, koppling mellan socioekonomisk områdesstruktur och exponering för ungdomsrån. Något fler offer och något färre gärningsmän i de mest gynnsamma bostadsområdena. Något färre offer och något fler gärningsmän i de mindre gynnsamma bostadsområdena. Resultaten stämmer således väl överens med dem som tidigare presenterades på grundval av polisanmälda ungdomsrån.

Invandrabakgrund

Begrepp som invandrare och invandrabakgrund kan definieras på olika sätt. I denna undersökning utgör uppgifter om ungdomarnas och deras föräldrars

födelseland grund för att belysa kopplingen mellan ungdomsrån och invandrarbakgrund. Uppgifterna härrör från Statistiska Centralbyråns (SCB:s) befolkningsregister respektive från ungdomarnas självrapporterade uppgifter i skolenkäten.

Polisanmälda rån

Målsägare: Enligt uppgifter om de polisanmälda ungdomsrånen var omkring 70-75 procent av målsägarna födda i Sverige av två svenskfödda föräldrar (tabell 2, bilaga 1). Detta gällde både i Malmö och Stockholm och både år 1995 och år 1999. Enligt SCB:s befolkningsregister var cirka 55 procent av Malmös, och drygt 60 procent av Stockholms, ungdomar i 15-20-årsåldern födda i Sverige av svenskfödda föräldrar (gällde både år 1995 och år 1999). Ungdomar födda i Sverige av svenskfödda föräldrar var således något överrepresenterade bland målsägarna.

Cirka 20 procent av målsägarna var födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder (förutom i Malmö år 1995 då denna grupp utgjorde nio procent). Enligt SCB:s befolkningsstatistik var lite drygt 20 procent av samtliga ungdomar i 15-20 årsåldern i både Malmö och Stockholm, såväl år 1995 som år 1999, födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder. Denna grupp ungdomar var således varken över- eller underrepresenterad bland målsägarna.

Omkring 5 procent av målsägarna var födda utomlands (förutom i Malmö år 1995 då denna grupp utgjorde 15 procent). Enligt befolkningsstatistiken var ungefär 24 procent av ungdomarna i Malmö och ungefär 13 procent av ungdomarna i Stockholm födda i utlandet. Utlandsfödda ungdomar var således underrepresenterade bland målsägarna. Man bör dock vara lite försiktig med att dra slutsatser om deras verkliga andel av dem som utsätts för rån eftersom särskilt denna grupp kan ha en mindre anmälningsbenägenhet på grund av språksvårigheter, tidigare erfarenheter av polis m.m (se sid. 39).

Misstänkta gärningsmän: Andelen misstänkta gärningsmän som var födda i Sverige av svenskfödda föräldrar sjönk mellan åren 1995 och 1999 i både Malmö och Stockholm, från 21 respektive 36 procent, till 10 respektive 15 procent. Denna grupp ungdomar var således kraftigt underrepresenterade bland de misstänkta gärningsmännen då de enligt SCB:s befolkningsregister utgjorde cirka 55-60 procent av den totala andelen 15-20-åringar.

Andelen misstänkta gärningsmän som var födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder var varken över- eller underrepresenterade (drygt 20 procent), med undantag för i Stockholm år 1999 då denna grupp utgjorde drygt 40 procent av de misstänkta gärningsmännen.

Utlandsfödda ungdomar utgjorde i Malmö drygt hälften av alla misstänkta gärningsmän år 1995. År 1999 hade denna andel ökat till 69 procent. I Stockholm utgjorde ungdomar som var födda i utlandet cirka 40 procent av de misstänkta gärningsmännen både år 1995 och år 1999. Utlandsfödda ungdomar var kraftigt överrepresenterade bland de misstänkta gärningsmännen då de

enligt befolkningsstatistiken utgjorde 24 procent (Malmö), respektive 13 procent (Stockholm), av samtliga 15-20 åringar.

Det kan dock finnas skäl att vara något försiktig med att dra alltför säkra slutsatser om den verkliga andelen gärningsmän med invandrabakgrund. Anmälningsbenägenheten och polisens möjligheter till identifikation kan vara större då gäller gärningsmän med invandrabakgrund.

Uppgifter från skolundersökningen

Elever som blivit rånade: Ser man till hela undersökningsgruppen, oavsett kön, ålder och bostadsort, uppgav 11 procent av de ungdomar som var födda i Sverige av svenskfödda föräldrar att de hade blivit rånade, åtta procent av de ungdomar som var födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder och fem procent av de ungdomar som var födda utomlands (tabell 6, bilaga 1).

Av de cirka 400 elever som uppgav att de hade blivit rånade var 72 procent födda i Sverige av svenskfödda föräldrar vilket kan jämföras med 61 procent i hela undersökningspopulationen. Svenskfödda ungdomar med minst en utlandsfödd förälder utgjorde 20 procent av de elever som hade blivit rånade och 23 procent av hela undersökningspopulationen. Utlandsfödda ungdomar utgjorde åtta procent av de rånade eleverna vilket kan jämföras med 16 procent av hela undersökningspopulationen.

Elever som själva begått rån: När det gäller andelen skolungdomar som uppgav att de själva hade begått rån var förhållandena i stort sett de omvända (tabell 7, bilaga 1). Fem procent av ungdomar födda i Sverige av svenskfödda föräldrar uppgav att de hade begått rån, åtta procent av svenskfödda ungdomar med minst en utlandsfödd förälder och tio procent av de utlandsfödda ungdomarna.

Bland de ungdomar som uppgav att de hade begått rån var 46 procent födda i Sverige av svenskfödda föräldrar (förväntad andel=61 procent), 29 procent födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder (förväntad andel=23 procent) medan 25 procent var födda i utlandet (förväntad andel=16 procent).

Sammanfattning och kommentarer

När det gäller utsatthet för ungdomsrån visar uppgifterna om de polisanmälda rånen och de uppgifter som härrör från skolundersökningen i huvudsak det samma. Ungdomar födda i Sverige av svenskfödda föräldrar löper en något förhöjd risk att utsättas för rån samtidigt som utlandsfödda ungdomar löper en mindre risk.

När det gäller gärningsmannaskap tyder uppgifterna om de polisanmälda rånen på en mycket kraftig överrepresentation av utlandsfödda ungdomar. I skolundersökningen uttryckte cirka 40 procent av ungdomarna den subjektiva

uppfattningen att det nästan alltid är invandrare (elevens egen definition av begreppet invandrare) som begår ungdomsrån. Vidare uppgav cirka 70 procent av de ungdomar som själva hade blivit rånade att de flesta rånarna var invandrare. Ser man till ungdomarnas självrapporterade uppgifter om den *egna* rånbrottligheten visar resultaten också att ungdomar med invandrabakgrund, främst ungdomar som är födda i utlandet, har en förhöjd benägenhet att begå ungdomsrån. Enligt dessa uppgifter är dock skillnaden mellan ungdomar med, respektive utan, invandrabakgrund betydligt mindre än vad som framtonar när man ser till uppgifter om misstänkta gärningsmän eller till ungdomarnas subjektiva bedömningar.

Det kan finnas många samverkande orsaker till denna diskrepans. Allmänhetens anmälningsbenägenhet och det polisiära arbetet kan medföra att ungdomar med invandrabakgrund har en större sannolikhet att bli misstänkta för brott, elevernas subjektiva uppfattningar kan skilja sig från fakta, elever med invandrabakgrund kan av olika skäl underrapportera den egna rånbrottligheten i högre utsträckning än elever utan invandrabakgrund m.m. Att gå närmare in på detta faller inte inom ramen för denna undersökning.

Att ungdomar med invandrabakgrund, särskilt utlandsfödda ungdomar, står för en större del av ungdomsrånen än vad som motsvaras av deras andel i befolkningen torde emellertid stå klart. I exakt vilken utsträckning är däremot mera osäkert.

Det som kanske ändå är viktigast att vara medveten om är att omkring 90 procent av eleverna med invandrabakgrund hade, enligt skolundersökningen, *inte* begått ungdomsrån. Vidare bör man vara medveten om att det enligt SCB:s befolkningsstatistik fanns 40 473 ungdomar (i 15-20-årsåldern) med invandrabakgrund i Stockholm (Storstockholm) i slutet av år 1998. Denna siffra kan relateras till att det under första halvåret 1999 fanns 53 ungdomar med invandrabakgrund som av polisen var misstänkta för ungdomsrån. Att ungdomar med invandrabakgrund *procentuellt* sett, och *relativt* ungdomar utan invandrabakgrund, har en ökad benägenhet att begå ungdomsrån kan på inget sätt förta det faktum att den överväldigande majoriteten ungdomar med invandrabakgrund ur detta perspektiv är lika skötsamma som ungdomar utan invandrabakgrund. Att ta de redovisade resultaten som argument för en generell avogsamhet mot invandrare vore lika oklokt som att, exempelvis, låta resultaten ligga till grund för en generell mansfientlighet.

Samspelet mellan socioekonomisk boendemiljö och invandrabakgrund

Hur samspelet mellan typ av skola och förekomsten av invandrabakgrund kan relateras till sannolikheten att bli rånad respektive att begå rån redovisas i tabellerna 8 och 9, bilaga 1.

Elever som blivit rånade: Generellt sett förefaller ungdomar som är födda i Sverige av svenskfödda föräldrar löpa i stort sett lika hög risk för att bli rånade oavsett om de går i en skola med ett socioekonomiskt gynnsamt upptagningsområde eller i en skola med mindre gynnsamt upptagningsområde (tabell 8, bilaga 1). I huvudsak gäller detta även för ungdomar med invandrabakgrund. Den grupp svenskfödda ungdomar med minst en utlandsfödd förälder som gick i grupp 1-skolor blev dock rånade i något högre utsträckning (9 procent) än motsvarande grupp ungdomar som gick i grupp 3-skolor (6 procent).

Inom var och en av de tre olika typerna av skolor kan man däremot se en tydlig och systematisk skillnad som i stort sett genomgående visar att ungdomar födda i Sverige av svenskfödda föräldrar löper en högre risk för att bli rånade än ungdomar födda i Sveriges av minst en utlandsfödd förälder som i sin tur löper en högre risk än utlandsfödda ungdomar. Detta oavsett om man går i grupp 1-skola, grupp 2-skola eller grupp 3-skola.

Vad gäller utsatthet för ungdomsrån förefaller således kopplingen till typ av skola vara något mindre påtaglig än kopplingen till invandrabakgrund.

Elever som själva begått rån: Ser man till elever som uppgett att de själva har begått rån (tabell 9, bilaga 1) är det, totalt sett, de ungdomar som var födda i Sverige av svenskfödda föräldrar som uppvisar den lägsta rånfrekvensen, oavsett typ av skola. Ungdomar som var födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder och som gick i grupp 3-skolor – med de minst gynnsamma upptagningsområdena – uppvisade genomgående en högre rånfrekvens än motsvarande grupp som gick i grupp 1-skolor – med de mest gynnsamma upptagningsområdena. Någon sådan koppling kan inte ses bland utlandsfödda ungdomar

Kopplingen mellan typ av skola och elevernas självrapporterade rånfrekvens förefaller mest påtaglig bland ungdomar födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder och knappast inte alls bland utlandsfödda ungdomar eller bland ungdomar födda i Sverige av svenskfödda föräldrar. I grupp 1-skolor är det i första hand utlandsfödda ungdomar som uppvisar en högre rånfrekvens än de ungdomar som är födda i Sverige av svenskfödda föräldrar medan det i grupp 3-skolor gäller både för ungdomar födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder och utlandsfödda ungdomar.

Sammanfattningsvis och totalt sett tyder resultaten på att de ungdomar som är födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder uppvisar ungefär samma mönster som de ungdomar som är födda i Sverige av svenskfödda föräldrar när de går i grupp 1-skolor. När de går i grupp 3-skolor uppvisar de däremot samma mönster som utlandsfödda ungdomar. Detta gäller såväl utsatthet för rån som egen rånbrottlighet. I vilken utsträckning detta kan bero på inflytande från den socioekonomiska närmiljön respektive att olika invandrargrupper söker sig till olika typer av skolor är svårt att bedöma.

Att förekomsten av invandrabakgrund och skolans socioekonomiska upptagningsområde, var för sig och i samspel med varandra, kan kopplas till sannolikheten för att som offer eller gärningsman exponeras för ungdomsrån ska inte tolkas som förklaringar till *varför* vissa ungdomar löper en ökad risk för

sådan exponering. Skolornas socioekonomiska upptagningsområde speglar förvisso den miljö eleven vistas i, men inte hans eller hennes individuella socioekonomiska situation, som kan vara av väl så stor betydelse för utvecklingen som den omgivande miljön. Förekomsten av invandrabakgrund, särskilt vad gäller utlandsfödda ungdomar, är sannolikt i hög utsträckning förbundet med psykologiskt och socialt instabila och otrygga uppväxtförhållanden, faktorer som kraftigt ökar risken för antisocial utveckling oavsett om man har invandrabakgrund eller inte. Dessutom bör det påpekas att de allra flesta ungdomarna som växer upp i de mest utsatta miljöerna, med eller utan invandrabakgrund, begår inte ungdomsrån och utvecklas inte till kriminella. För att förstå *varför* vissa ungdomar begår rån, medan de flesta inte gör det, krävs en betydligt djupare analys av det kontinuerliga samspelet mellan individburna egenskaper och erfarenheter och de sociala förhållanden individen utvecklas och lever under. Skolornas socioekonomiska upptagningsområden och förekomsten av invandrabakgrund utgör i ett sådant perspektiv mycket begränsade inslag i det panorama av riskfaktorer som påverkar den unges utveckling.

Ungdomsrånens karaktär

Ungdomsrån begås i hög utsträckning på dagtid och med vuxna i närheten. Det är sällan alkohol eller narkotika med i bilden. Bland de polisanmälda ungdomsrånen minskade inslaget av våld under perioden 1995-1999 i både Malmö och Stockholm. Vapen förekom vid cirka 20-30 procent av rånen men kom oförändrat mycket sällan till användning.

Under framför allt de senare åren genomfördes rånen ofta utan våld eller uttalat hot. Själva rånscenariet förmedlar en tillräckligt tydlig hotbild som skrämmer offret till att ge ifrån sig sina ägodelar, eller låta sig bli muddrad utan motstånd. I rättsprocessen blir denna ”nya” typ av rån i vissa fall omrubricerade till annan brottslighet, exempelvis stöld med olaga hot.

Rångodset värde var i genomsnitt 800 kronor. Ökningen av antalet polisanmälda ungdomsrån kom innan mobiltelefonerna blev ett vanligt rånobjekt. År 1999 tillgreps mobiltelefoner vid cirka 30 procent av ungdomsrånen i Malmö och i cirka 60 procent av de polisanmälda ungdomsrånen i Stockholm.

Dag, tid och plats

Med utgångspunkt från de polisanmälda rånen förefaller inte ungdomsrån, som vissa andra brott med våldsinslag, vara något utpräglat fredag/lördagskvällsbrott som begås under inflytande av alkohol eller narkotika. Drygt 60 procent av de polisanmälda rånen begicks söndag till torsdag och omkring hälften före klockan nio på kvällen. En mycket liten del av brotten begicks på efternatten.

Det har inte skett någon påtaglig förändring mellan år 1995 och år 1999 med undantag för att andelen rån som begicks i Stockholm och på dagtid ökade från 28 procent till 40 procent (tabell 10, bilaga 1).

Den bild som gavs av de cirka 400 ungdomar som i skolundersökningen uppgav att de hade blivit rånade tyder på en något större koncentration av ungdomsrån till just fredagar och lördagar. Omkring 60 procent av ungdomarna uppgav att de hade blivit rånade på en fredag eller lördag. Även i denna undersökning visade resultaten att en mycket stor del av ungdomsrånen skedde under dagtid eller tidigt på kvällen (tabell 11, bilaga 1).

I skolundersökningen tillfrågades eleverna om var de hade blivit rånade. De vanligaste platserna var på gator och torg samt parker och andra mer ödsliga platser. Många rån skedde också på, eller vid, allmänna kommunikationer. Omkring fem procent av de pojkar som blivit rånade och cirka 15-20 procent av de flickor som blivit rånade uppgav att de hade blivit rånade i skolan och på skoltid (tabell 11, bilaga 1).

Vuxna i närheten

Enligt de elever som uppgav att de hade utsatts för rån var det inte ovanligt att rånet genomfördes trots att det fanns vuxna i närheten (tabell 11, bilaga 1). Omkring hälften av de rånade pojkarna uppgav att så var fallet och cirka en tredjedel av flickorna. Många ungdomar uppgav att de vuxna både såg och förstod vad som hände men ändå valde att inte ingripa. Resultaten visar också att det många gånger kan vara svårt för vuxna att förstå vad som händer även om man är närvarande. Det var endast några få procent av eleverna som uppgav att det var vuxna närvarande som också försökte hjälpa till. Sannolikt beror detta på att rånen vanligtvis kan undvikas då vuxna griper in (tabell 11, bilaga 1).

Alkohol och narkotika

En genomgång av polisanmälningarna tyder på att det sällan är alkohol eller narkotika med i bilden och när så är fallet att det i första hand är offren som är alkoholpåverkade. Alkoholens och narkotikans tämligen blygsamma roll när det gäller ungdomsrån framkommer också i resultaten från skolundersökningen. Cirka 55-80 procent av de rånade ungdomarna bedömde att ingen av rånarna var påverkade av alkohol eller narkotika. Cirka 15-30 procent av de rånade eleverna uppgav att de själva var påverkade av alkohol eller narkotika (tabell 11, bilaga 1).

Antal målsägare/offer

Enligt resultaten i skolundersökningen förefaller det inte särskilt angeläget för gärningsmännen att söka reda på ensamma offer att råna. Omkring 55-75 procent av de rånade ungdomarna uppgav att de hade en eller flera kompisar med sig när de blev rånade (tabell 11, bilaga 1).

Ser man till de polisanmälda rånen kan man samtidigt konstatera att det är en ensam målsägare i drygt hälften av anmälningarna från Stockholm och i än högre utsträckning i anmälningarna från Malmö (tabell 10, bilaga 1). Sannolikt kan skillnaden mellan resultaten i skolundersökningen och det faktum att de flesta polisanmälningar endast omfattar en målsägare bero på att det i vissa fall är flera personer som utsätts för ett rån men att bara en av dem som väljer att göra polisanmälan.

Antal gärningsmän

Den bild skolundersökningen ger är att det sällan var en ensam rånare som utförde rånet. Bland de pojkar som blivit rånade uppgav omkring 80 procent att det var flera rånare och bland de rånade flickorna närmare 95 procent (tabell 11, bilaga 1). Resultaten stämmer väl överens med dem som kom fram vid analys av de polisanmälda rånen. Gärningsmännen var, enligt målsägarnas uppgifter, i omkring 80-90 procent av fallen fler än en (tabell 10, bilaga 1). Någon påtaglig förändring kunde inte skönjas vid en jämförelse mellan 1995 och 1999 års anmälningar, inte heller vad gäller andelen rån med minst fyra gärningsmän som var stabilt omkring 25 procent i Malmö och drygt 35 procent i Stockholm.

Våld och hot

Tidigare (sid. 21) berördes svårigheten att definiera begreppet rån utifrån faktiskt uttalat, på annat sätt förmedlat och, av offret upplevt, hot om våld. I skolundersökningen uppgav omkring en fjärdedel av de pojkar som blivit rånade och närmare hälften av flickorna att det inte förekom något våld och att inget uttalat hot förekom, rånet kunde genomföras därför att de *kände* sig hotade. Våld förekom i knappt 20 procent av de rån som beskrevs av årskurs 9-elever, i 36 procent av de rån som beskrevs av pojkar i gymnasiets årskurs 2 och i 17 procent av de rån som beskrevs av flickor i gymnasiets årskurs 2. Vapen kom mycket sällan till användning vid rånen men förekom för att hota med i omkring 20-30 procent av rånen. (tabell 11, bilaga 1).

Vid de rån som beskrevs i polisanmälningarna var våld och hot däremot vanligt (tabell 10, bilaga 1). Förekomsten av våld minskade påtagligt mellan år 1995 och år 1999, i både Malmö och Stockholm, medan förekomsten av hot ökade. I både Malmö och Stockholm användes våld vid drygt hälften av de rån

som anmäldes år 1995 och vid cirka en tredjedel av de rån som anmäldes 1999. I Malmö användes vapen (vanligtvis kniv) för att hota med vid oförändrat cirka 20 procent av rånerna och i Stockholm vid oförändrat cirka 30 procent av rånerna. Vapen kom dock mycket sällan till användning. I skolundersökningen kunde också konstateras att anmälningsbenägenheten var större då våld och/eller uttalat hot förekom.

Rångods och rångodssets värde

Resultaten i skolundersökningen visade att pengar, mobiltelefoner, smycken/klockor och värdehandlingar (bankomatkort, legitimationskort etc.) var det som de rånade vanligtvis blev bestulna på (tabell 11, bilaga 1). En knapp tredjedel av samtliga elever som blev rånade uppgav att de hade blivit rånade på sin mobiltelefon.

Det genomsnittliga värdet på det stulna var mellan 500 kronor (pojkar, årskurs 9) och 1 700 kr (flickor, årskurs 9). Att flickorna uppgav ett högre värde på det stulna är sannolikt kopplat till att de oftare än pojkarna blev rånade på sina mobiltelefoner. Cirka två tredjedelar av de ungdomar som blev rånade på mobiltelefoner uppgav att de hade polisanmält rånets vilket är betydligt fler än bland de ungdomar som blev rånade på pengar, kläder eller liknande föremål (se sid. 38).

Med utgångspunkt från de ungdomsrån som polisanmäldes i Malmö och Stockholm åren 1995 och 1999 kunde en jämförelse göras om eventuella förändringar vad gäller rångods (tabell 10, bilaga 1). År 1995 var det i första hand pengar som målsägarna blev rånade på i både Malmö och Stockholm (gällde drygt hälften av fallen). Värdehandlingar var också begärliga föremål (cirka en tredjedel av fallen) liksom, framför allt i Stockholm, smycken, klockor etc. (cirka en tredjedel av fallen). Mobiltelefoner var fortfarande ovanliga stöldobjekt i både Malmö (två procent) och Stockholm (10 procent). År 1999 hade bilden förändrats radikalt så tillvida att cirka en tredjedel av rånerna i Malmö och cirka 60 procent av rånerna i Stockholm gällde mobiltelefoner.

Fler anmälningar, fler mobiltelefoner, mindre våld – en ny typ av ungdomsrån?

En genomgång av cirka 100 slumpmässigt utvalda anmälningar från Malmö respektive Stockholm, från vart och ett av de mellanliggande åren (1996-1998), visade att andelen rån som gällde mobiltelefoner var stabilt cirka 10 procent i Stockholm under åren 1995, 1996 och 1997. Därefter ökade andelen rån som gällde mobiltelefoner till 29 procent av de polisanmälda rånerna år 1998 och vidare till 61 procent under första halvåret 1999. Den kraftiga ökningen av antalet anmälda rån som skedde i Stockholm år 1997 kan alltså inte sättas i samband med ökningen av rån som gällde mobiltelefoner, som kom först året efter – då

antalet anmälda rån i Stockholm minskade något. Däremot kan den kraftiga ökningen under första halvåret 1999 till viss del hänga samman med ett fortsatt ökat innehav av mobiltelefoner bland ungdomar.

I Malmö kunde man år 1997, det år då antalet polisanmälda ungdomsrån i stort sett tredubblades, endast se en mindre ökning av andelen rån som gällde mobiltelefoner (från 2 till 10 procent). Året efter, 1998, var antalet polisanmälda ungdomsrån relativt oförändrat samtidigt som andelen rån som avsåg mobiltelefoner ökade till 29 procent. Under första halvåret 1999 i stort sett fördubblades antalet anmälda rån medan mobiltelefonernas andel var konstant, 29 procent. Kopplingen mellan ökningen av antalet polisanmälda ungdomsrån och antalet ungdomar som har mobiltelefoner är således långt i från självklar.

En slående bild som framkommer när man läser igenom polisanmälningarna är kopplingen mellan ett ökat antal polisanmälda rån, minskat våld och mobiltelefoner. En genomgående tendens var att man under åren 1995-1997, ”tullade” (Malmö) eller ”muddrade” (Stockholm) offret och tog det av värde som fanns. Hittade man en mobiltelefon tog man den. Under år 1998, och framför allt år 1999, framkom allt oftare ett annat scenario. Ett scenario som innebar att gärningsmännen, vanligtvis en grupp på cirka tre-sex pojkar, i förväg väljer ut ett offer som de ser har mobiltelefon, går fram och ”stökar” med offret, och därigenom tydligt förmedlar en bland ungdomar allmänt känd hotkod. Gärningsmännen ber att få låna mobiltelefonen som offret – som väl uppfattar hotbilden – ser sig tvungen att lämna i från sig av rädsla för att annars få stryk. Om offren är flera delar gärningsmännen vanligtvis upp sig och ser till att offren kommer en bit i från varandra. Ofta går mobiltelefonen snabbt från hand till hand bland gärningsmännen för att snart bara inte finnas. Eller att gärningsmannen lugnt konstaterar att nu är mobiltelefonen min och kanske till och med tackar offret. I bland tar man ut SIM-kortet som offret får tillbaka (ett inslag som påminner om en del rån där gärningsmännen först muddrar offrets plånbok på pengar och sedan ger tillbaka plånboken och tillräckligt med pengar/åkremsa för att offret ska slippa gå hem). Inte sällan begås dessa rån mitt bland vuxna som i bland väljer att inte se vad som pågår men som sannolikt ofta inte har en chans att se annat än en grupp ungdomar som står och ”stökar” lite och lånar och tittar på varandras saker. Det förefaller i hög utsträckning handla om en ganska ny typ av ”rån” med ett för offret mycket tydligt och verkligt hot om våld utan att gärningsmännen för den skull uttalat något hot.

Rån eller inte rån?

Det som för offret sannolikt framstår som ett rån och som man hos polisen nästan alltid rubricerar som ett rån behöver emellertid inte alltid vara rån i juridisk mening. I Malmö klarade polisen under första halvåret 1999 upp en seriebrottslighet som genererade 35 polisanmälda rån. Hos åklagaren minskade antalet till 16 åtal för rån (i övriga fall valde åklagaren att åtala för grov stöld eller bedömde, i tre fall, att brott ej kunde styrkas). Vidare i tingsrätten utdömdes ansvar för rån i fem av de ursprungligen 35 ”polisanmälda rånen” och för

grov stöld i resterande 27 fall. Den springande punkten var i de flesta fall i vilken utsträckning hoten och våldet var av så allvarligt slag att gärningsmannen kunde ställas till ansvar för rån. Exemplet är inte representativt men ändå inte unikt i bemärkelsen att polis, åklagare och domstol självklart kan göra olika bedömningar i ärenden som ligger i denna gråzon. Exemplet kan åskådliggöra svårigheten att likställa antalet polisanmälda rån med, i juridisk bemärkelse, antalet faktiska rån. Trettio av dessa 35 ”polisanmälda rån”, som således bidrar till bilden av en ökad rånbrottlighet bland ungdomar, borde i juridisk mening i stället bidra till en ökning av stöldbrottligheten. I ett sådant sammanhang hade dessa ”rån” knappast märkts i statistiken eftersom stöldbrottligheten är så mycket mer omfattande. Exemplet kan därmed också resa frågan om i vilken utsträckning den allmänna uppfattningen om begreppet rån står i samklang med den juridiska definitionen som stadgar att:

Den som själ medelst våld å person eller medelst hot som innebär trängande fara eller för den hotade framstår som trängande fara..... dömes för rån.....

År förfarandet som anges i första stycket med hänsyn till våldet, hotet, eller omständigheterna i övrigt av mindre allvarlig art dömes dock ej för rån utan för andra brott som förfarandet innebär (kapitel 8, 5 §, brottsbalken).

Den ”nya” typen av ungdoms”rån” där gärningsmännen klart och tydligt, men ofta outtalat, förmedlar en allvarlig hotbild till offret faller i hög utsträckning in i gråzonen mellan första och andra stycket. Denna typ av brottsscenarioer framstod som allt vanligare i polisanmälningarna angående ungdomsrån. I vilken utsträckning det i realiteten rör sig om en helt ny och ökande ungdomsföreteelse respektive en variation av tidigare tillvägagångssätt då ungdomar, med eller utan våld eller uttalat hot, stjälar från andra ungdomar är det naturligtvis svårt att med fullständig säkerhet bedöma. I den mån det skulle kunna röra sig om det sistnämnda har vi att göra med en tidigare dold brottlighet som under de senaste åren blivit känd genom ökad anmälningsbenägenhet, vilket naturligtvis är positivt. En viktig fråga är hur allvarligt man inom rättsväsendet ska se på denna nya – eller nygamla – typ av ungdoms”rån”, var gränsen bör gå mellan första och andra stycket i kapitel 8, 5 §, brottsbalken.

Anmälans gång genom rättsväsendet

I Malmö fann polisen misstänkta gärningsmän i närmare hälften av de ungdomsrån som anmäldes under åren 1998-1999. I Stockholm var motsvarande siffror 15-20 procent.

Av samtliga polisanmälda ungdomsrån i Malmö resulterade cirka 30-40 procent i någon form av samhällsinslag för gärningsmännen. I Stockholm var motsvarande siffror 10-30 procent.

Antalet anmälda ungdomsrån som resulterade i att polisen fann någon misstänkt gärningsman var genomgående högre i Malmö än i Stockholm (tabell 12, bilaga 1). En förklaring till detta kan vara att Malmö är betydligt mindre och att polisen därmed har större möjligheter att snabbt få kännedom om de personer och gäng som begår ungdomsrån. De kraftiga förändringar som skedde i Malmö åren 1995-1997 ska ses mot bakgrund av att det år 1995 och år 1996 var mycket få polisanmälda ungdomsrån och att enstaka gripanden eller uppnyttande av en "härva" därmed ger stora utslag i statistiken. År 1998 och år 1999 fann Malmöpolisen misstänkta gärningsmän i knappt hälften av de ungdomsrån som polisanmäldes. I Stockholm sjönk andelen anmälningar med misstänkta gärningsmän från drygt 30 procent under åren 1995-1997 till omkring 15-20 procent för åren 1998 och 1999. Detta sagt med reservation för hur utvecklingen ter sig under det andra halvåret 1999.

I Malmö, under åren 1998-1999, avslutade polisen cirka 40-45 procent av anmälningarna för ungdomsrån med motiveringarna "ej spaningsuppdrag" eller "ej spaningsresultat". I Stockholm var motsvarande siffror betydligt högre, cirka 70-75 procent. I faktiska tal innebär det att omkring 80-90 polisanmälda ungdomsrån förblev ouppklarade i Malmö år 1998 och ungefär lika många under första halvåret 1999. I Stockholm förblev omkring 475-500 polisanmälda ungdomsrån ouppklarade under 1998 och omkring 425-450 under första halvåret 1999.

För att få en bild av hur de polisanmälda ungdomsrånen hanterades i rättsväsendet följdes samtliga anmälningar i Malmö år 1995 och år 1999 och ett slumpmässigt urval (200 per år) av anmälningar i Stockholm (tabell 13). Med utgångspunkt från antalet polisanmälda ungdomsrån kan man se att det är en relativt liten del som kommer till bedömning av åklagare. Detta beror vanligtvis på att polisen inte finner någon misstänkt gärningsman eller att polisen bedömer att brott ej kan styrkas. Det kan också bero på att samtliga misstänkta gärningsmän är under 15 år varvid socialtjänsten kontaktas utan vidare prövning hos åklagare. Även hos åklagaren avskrivs en del ärenden för att brott ej kan styrkas. I vissa fall gör åklagaren bedömningen att det inte är fråga om rån utan annan brottslighet och meddelar åtalsunderlåtelse eller utfärdar strafföreläggande. I de studerade fallen valde åklagarna att väcka åtal – för rån eller annan brottslighet – i cirka 55-85 procent av de fall man ansåg brott vara styrkt. Vida-

re i domstolen kom den åtalade i många fall att fällas till ansvar för annat brott än rån, vanligtvis stöld.

I Malmö genererade därmed de polisanmälda ungdomsrånen cirka två procent (1995) respektive 15 procent (1999) fällande domar för rån. Om domar med annan brottsrubricering och de fall som polisen direkt överlämnar till socialtjänsten (där varken brottsrubricering eller skuldfråga blir rättsligt prövad) inkluderas ökar andelen polisanmälda ungdomsrån som följdes av någon form av samhällsingripande för gärningsmännen till cirka 30 (1995) respektive 40 procent (1999).

I Stockholm blev det år 1995 fällande dom för rån i 20 procent av de polisanmälda ungdomsrånen men bara i tre procent av de ungdomsrån som anmäldes under första halvåret 1999. Inkluderar man andra brottsrubriceringar och överlämnande till socialtjänsten ökar dessa andelar till cirka 30 respektive 10 procent i Stockholm.

Resultaten åskådliggör den osäkerhet som ligger i att per automatik anta att ett polisanmält rån är liktydigt med ett rån i juridisk bemärkelse.

Anmälningbenägenhet

Omkring 60-70 procent av ungdomarna i skolundersökningen uppgav att de helt säkert skulle göra polisanmälan om de blev rånade i morgon. Cirka hälften av de elever som hade blivit rånade uppgav att de hade gjort polisanmälan.

Ungdomar som blivit rånade på mobiltelefoner eller andra värdefulla saker uppvisade högre anmälningbenägenhet än ungdomar som blivit rånade på mindre värdefulla saker. Utlandsfödda ungdomar uppvisade en förhållandevis låg anmälningbenägenhet. Ungdomsrån med våld eller uttalat hot anmäldes oftare till polisen än rån som genomfördes med underförstått hot om våld.

En av svårigheterna med att bedöma förekomsten och utvecklingen av ungdomsrån är osäkerheten om hur många som polisanmäler att de blivit rånade och hur många som inte gör det. En närbesläktad och tillika angelägen fråga är varför vissa väljer att inte göra polisanmälan.

I skolundersökningen ombads samtliga elever, oavsett om de hade blivit rånade eller inte, att svara på frågan om de skulle göra polisanmälan om de skulle bli rånade i morgon. Det var inte någon skillnad mellan Malmö- och Stockholmsungdomarnas svarsmönster. Omkring 60-70 procent av ungdomarna uppgav att de helt säkert skulle göra polisanmälan och 90-98 procent om man även inkluderar de ungdomar som uppgav att de *kanske* skulle göra polisanmälan. Det var i stort sett inga skillnader mellan elever i årskurs 9 och elever i gymnasiets årskurs 2. Däremot var det genomgående fler flickor än pojkar som uppgav att de skulle göra polisanmälan (tabell 14, bilaga 1).

Av de cirka 400 elever som uppgav att de varit utsatta för rån uppgav ungefär hälften att de hade gjort polisanmälan. När rånet väl blir verklighet sjunker uppenbart anmälningsbenägenheten betydligt.

Analysen visade att anmälningsbenägenheten ökade med ökat värde på det stulna. Då värdet översteg 1 000 kronor hade cirka två tredjedelar gjort polisanmälan. Bland de ungdomar som blivit rånade på mobiltelefoner var anmälningsbenägenheten 65 procent mot 41 procent bland ungdomar som inte hade blivit rånade på mobiltelefoner. Vidare visade analysen att anmälningsbenägenheten var något större bland ungdomar födda i Sverige av svenskfödda föräldrar (49 procent) än bland ungdomar födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder (46 procent) som i sin tur uppvisade en högre anmälningsbenägenhet än utlandsfödda ungdomar (37 procent). Anmälningsbenägenheten var också något högre (55 procent) bland ungdomar som gick i grupp 1-skolor (med socioekonomiskt gynnsamma upptagningsområden) än bland elever som gick i grupp 2- eller grupp 3-skolor (45 procent). Det var också vanligare att göra polisanmälan om våld eller uttalat hot förekommit vid rånet.

Skäl för att inte göra polisanmälan

De vanligaste skälen till att inte göra polisanmälan var, enligt skolungdomarna själva, bristande förtroende för polisen och polisens möjligheter att gripa gärningsmännen, samt att man trodde sig ändå inte få tillbaka det stulna. Andra vanliga orsaker var att ungdomarna trodde att gärningsmännen ändå inte skulle bli straffade eller att man var rädd för att gärningsmännen skulle få veta att man hade gjort polisanmälan.

De drygt 30 procent ungdomar som uppgav att de inte, eller bara kanske, skulle göra polisanmälan om de skulle bli rånade i morgon tillfrågades också om varför (tabell 15, bilaga 1). Frågan var förknippad med ett antal fasta svarsalternativ (fler svar kunde anges) samtidigt som eleverna gavs möjlighet till egna motiveringar. De genomgående vanligaste skälen till att inte vilja göra polisanmälan var att ”polisen skulle nog ändå inte få fast rånarna” och ”jag skulle nog ändå inte få tillbaka det de tog”. Cirka 50-65 procent av ungdomarna uppgav dessa skäl. Andra vanliga motiveringar var ”jag har inget förtroende för polisen”, ”jag tror ändå inte att rånarna skulle få något straff” och ”rånarna kanske skulle få veta att jag gjort polisanmälan”. Omkring 20-50 procent uppgav dessa skäl. Däremot var det mycket ovanligt att man uppgav föräldrars eller kamraters motvilja som skäl eller att man själv skulle tycka att det var pinsamt eller att man fick skylla sig själv. De flesta svaren under rubriken ”andra skäl” kunde sorteras in under de fasta svarsalternativ som bjöds. Ett av de vanligaste motiven som inte kunde sorteras in under de fasta svarsalternativen var att man skulle ta lagen i egna händer, hämnas och/eller ta tillbaka det

man blivit rånad på. Ett annat vanligt svar var att valet mellan att anmäla eller inte anmäla berodde på vad man blev rånad på och hur mycket det var värt.

Det var inga systematiska skillnader i svarsmönstret mellan elever i olika årskurser och inte heller mellan ungdomar från Malmö och Stockholm (eventuellt med undantag för att Stockholms eleverna i högre utsträckning angav "det blir nog bara inte av" som skäl). Det var vanligare bland pojkar än flickor att uppge bristande förtroende för polisen som motiv medan flickorna i högre utsträckning uppgav "jag tror ändå inte rånarna får något straff" som motiv.

Ungdomarna tillfrågades också om vilket av de skäl de angivit som var det *viktigaste* skälet för till att inte göra polisanmälan. Det vanligaste svaret från eleverna i årskurs 9 var att "rånarna kanske skulle få veta att jag gjort anmälan". Cirka 25-30 procent av eleverna i årskurs 9 uppgav detta skäl som det viktigaste. Dock inte Malmöpojkarna bland vilka det vanligaste svaret var "jag skulle nog ändå inte få tillbaka det de tog" (24 procent). Bland eleverna i gymnasiets årskurs 2 var svarsmönstret något annorlunda. Det vanligaste svaret när det gällde det viktigaste skälet var "jag skulle nog ändå inte få tillbaka det de tog" (cirka 25 procent). Bland Malmöflickorna i gymnasiets årskurs 2 var det vanligaste svaret att "rånarna kanske skulle få veta att jag gjort anmälan" (23 procent).

De elever som uppgivit att de hade blivit rånade men som valt att inte göra polisanmälan uppvisade i allt väsentligt samma svarsmönster då de tillfrågades om varför de inte gjort polisanmälan.

Rånoffrens erfarenheter

Mindre än 10 procent av de rånade ungdomarna fick fysiska skador för vilka de sökte vård. Cirka hälften uppgav att de kände sig kränkta och förnedrande medan cirka 80 procent uppgav att de kände hat och hämndkänslor mot förövarna – ofta mer än en månad efter händelsen. Cirka två tredjedelar tänkte ofta på det rån de varit utsatta för och många uppgav att de var rädda för att träffa rånarna igen.

En tredjedel av de rånade ungdomarna berättade inte om rånet för sina föräldrar, medan de allra flesta ansåg att de hade fått det stöd och den hjälp de behövde från föräldrar, kamrater eller andra. Tjugofem ungdomar uppgav att de hade anmält rånet och därför blivit hotade av gärningsmännen. Fyra av de 24 ungdomar som struntade i detta hot uppgav att hotet hade verkställts i form av misshandel eller dylikt.

Cirka 400 ungdomar uppgav att de hade blivit rånade. Till viss del har deras erfarenheter redan belysts i tidigare avsnitt i rapporten, exempelvis när det

gäller deras uppfattning om gärningsmännens ålder, kön och invandrarskap, i vilken utsträckning de anmälde att de hade blivit rånade, m.m.

Att bli utsatt för rån kan grovt uttryckt medföra tre typer av konsekvenser för den enskilde individen; fysiskt lidande, ekonomiskt lidande och psykiskt lidande. Inga flickor och mindre än 10 procent av pojkarna uppgav att de blev så skadade vid rån att de behövde uppsöka läkare. Däremot uppgav cirka 10 procent av pojkarna i årskurs 9 och cirka 20 procent av de övriga ungdomarna som blivit rånade att de fick fysiska skador som dock inte krävde läkarvård (tabell 11, bilaga 1). Värdet av rångodset begränsades vanligtvis till ett par tusen kronor (se sid. 34).

Vilka känslomässiga reaktioner generades då av upplevelsen att bli rånad och hur länge varade dessa känslor? Som framgår av tabell 16, bilaga 1, var de vanligaste – kortvariga – reaktionerna att ungdomarna var arga på sig själva, kände sig ledsna, rädda, kränkta och förnedrade. Omkring 40-50 procent av eleverna uppgav att de hade känslor av den typen åtminstone ett par timmar eller ett par dagar efter rån. Dessa reaktioner var mera sällan långvariga, dock oftare bland flickor än bland pojkar. Omkring 75-90 procent av ungdomarna uppgav att de var arga på rånarna efteråt och att de kände sig hämndlystna och hatiska. Den här typen av känslor satt i betydligt längre, ofta mer än en månad. Bland pojkarna kände sig fortfarande ungefär 45 procent hämndlystna och hatiska mot rånarna efter en månad och bland flickorna cirka en tredjedel (med undantag för att ”endast” 14 procent av gymnasieflickorna uppgav att de kände hämndlystnad). Många ungdomar tyckte också att det var pinsamt att ha blivit rånad och att nästan en tredjedel uppgav att de skämdes. Denna typ av känslor inför det inträffade var dock vanligtvis mera kortvariga.

Många ungdomar uppgav att deras vardagliga liv påverkades av upplevelsen att ha blivit rånad, de tänkte ofta på rån (cirka 65 procent), de hade svårt att somna för att de tänkte på rån (20-30 procent), de var rädda för att träffa på rånarna igen (cirka 50 procent), de undvek vissa platser (cirka 50 procent) och människor (cirka 60 procent), fick mardrömmar (cirka 15 procent) m.m. (tabell 17, bilaga 1). Ofta var det frågan om relativt kortlivade reaktioner men ibland också mera långvariga. Det kan exempelvis nämnas att nästan en tredjedel av de rånade flickorna uppgav att de fortfarande en månad efter rån ofta tänkte på rån.

De allra flesta ungdomar som hade blivit rånade berättade om detta för någon, vanligtvis för sina kompisar och/eller sina föräldrar. Cirka en tredjedel uppgav dock att de inte hade berättat om rån för sina föräldrar. Omkring 10 procent av pojkarna och 2-3 procent av flickorna uppgav att de inte hade berättat för någon om att de hade blivit rånade. De vanligaste skälen var att man inte ville att det skulle bli någon uppståndelse, att det bara inte blev av, att man var rädd för att det skulle komma fram till rånarna och ”att bli rånad är sånt som händer, inget att prata om”. Svarsmönstret på denna fråga baserades dock endast på svaren från ett 30-tal ungdomar vilket innebär att det är vanskligt att dra några generella slutsatser av det svarsmönster som utkristalliserades.

Eleverna tillfrågades också om de behövde någon hjälp och något stöd efter rån från den närmaste omgivningen och i vilken utsträckning de fick den

hjälp de behövde. Ungefär en fjärdedel – både av pojkarna och flickorna – uppgav att de inte kände något behov av hjälp och stöd från omgivningen. Övriga ungdomar uppgav att de i stort sett hade fått det stöd de behövde från kompisar, syskon, släktingar, föräldrar och andra vuxna. Det var inte någon påtaglig skillnad mellan pojkar och flickor, inte heller mellan elever från årskurs 9 respektive gymnasiets årskurs 2.

Bland de knappt 200 ungdomar som uppgav att de hade blivit rånade och att de hade anmält rånet till polisen var det ungefär 60 procent som ansåg att de hade blivit väl mottagna hos polisen när de gjorde sin anmälan. Det var inga skillnader mellan pojkar och flickor eller mellan elever från årskurs 9 respektive från gymnasiets årskurs 2. Inte heller mellan ungdomar från Malmö respektive Stockholm. Cirka 15 procent ansåg att polisens bemötande var dåligt och nämnde i första hand att polisen var nonchalant, inte riktigt ”brydde sig”, att det tog lång tid och gick trögt.

Av de elever som polisanmälde rånet uppgav mindre än tio procent, 25 elever, att de hade blivit hotade av gärningsmännen för att de skulle ta tillbaka det de sagt i anmälan eller i vart fall inte säga något vid rättegången. En elev uppgav att han eller hon rättade sig efter hoten medan de övriga struntade i att de hotats. Av dessa 24 elever uppgav fyra att hoten hade ”verkställts”, i två fall hade de blivit misshandlade, och i ett fall bespottad och hotad. I det fjärde fallet framgick inte på vilket sätt hotet realiserades.

I 13 procent av de fall polisanmälan gjorts ledde utredningsarbetet till rättegång. Av de 22 elever som uppgav att det hade blivit rättegång svarade 18 på frågan om de hade fått det stöd och den hjälp de behövde före och under rättegången av personalen inom rättsväsendet (polis, advokat, domstolspersonal). Fjorton av de 18 eleverna uppgav att de hade fått ganska eller mycket bra stöd och hjälp, en att det var både bra och dåligt, en att det var ganska dåligt med hjälp och stöd och slutligen en att han eller hon inte hade något behov av hjälp eller stöd.

Ungdomsrånen och vardagslivet

En mycket stor del av ungdomarna hade antingen egna erfarenheter av rån eller hade kamrater som blivit rånade. Cirka 90 procent ansåg att ungdomsrån hade blivit vanligare under det senaste året och cirka hälften att ungdomsrån var ett stort problem.

Den stora majoriteten ungdomar ansåg att ungdomar begår rån för att det är ett lätt sätt att få tag på saker man vill ha, och/eller inte har råd att köpa. Ett annat viktigt skäl var enligt ungdomarna att man vill visa makt eller sätta sig i respekt hos offren eller sina kamrater. Den gängse uppfattningen var att det är invandrare som rånar svenskar, att rånarna inte är påverkade av alkohol eller narkotika och att det är fattiga som rånar rika.

En stor del av ungdomarna uppgav att deras vardagsliv påverkades på olika sätt av risken för att bli rånad.

Ungefär var femte pojke och var tionde flicka, i såväl årskurs 9 som i gymnasiets årskurs 2, hade enligt undersökningsresultaten personliga erfarenheter av ungdomsrån, antingen som förövare eller som offer. Vidare uppgav ungefär hälften av pojkarna och en knapp tredjedel av flickorna att någon av deras tre bästa kamrater hade blivit rånade. En stor del av pojkarna och flickorna uppgav att de själva sett när ungdomar blivit rånade av andra ungdomar (tabell 18, bilaga 1). Närmare 90 procent av ungdomarna gjorde enligt enkätsvaren bedömningen att ungdomsrånen hade ökat under det senaste året och 50-60 procent att ungdomsrån utgjorde ett mycket stort problem. Det var i dessa bedömningar små skillnader mellan pojkar och flickor, mellan elever i olika årskurser och mellan Malmö- och Stockholmsungdomar.

Det torde mot den bakgrunden stå tämligen klart att ungdomsrån för många ungdomar är ett välbekant och bekymmersamt fenomen. Ett inslag som kan sätta sina spår både i deras vardagliga liv och i den utvecklingsprocess som formar deras attityder och värderingar.

Vilka är det som rånar – och varför?

Ett viktigt inslag i ungdomarnas bild av ungdomsrånen är deras subjektiva uppfattning om vilka som rånar vilka och varför. Självklart behöver inte den subjektiva bilden harmoniera med den objektiva verkligheten men det är den subjektiva bilden som påverkar individens val, beslut och hur attityder och värderingar formas – inte den objektiva verkligheten. En serie frågor ställdes där ungdomarna skulle svara på hur det enligt deras uppfattning vanligtvis var när ungdomar rånar andra ungdomar.

De allra flesta ungdomar var överens om att det nästan alltid är pojkar som rånar pojkar. Omkring 20-30 procent bedömde att det nästan alltid är äldre som rånar yngre och ytterligare cirka 30 procent att så ofta är fallet. Mer än hälften av pojkarna och nästan en tredjedel av flickorna bedömde att det nästan alltid är invandrare som rånar svenskar (begreppen invandrare och svensk kunde varje elev fritt definiera själv). Inkluderas svarsalternativet ”så är det vid ganska många rån” var motsvarande andelar cirka 90 respektive 80 procent. Både elever med och utan invandrarbakgrund gjorde i stort sett samma bedömning i denna fråga. Enligt eleverna bedömningar är det oftast nyktra som rånar nyktra, i viss utsträckning nyktra som rånar berusade men sällan att rånarna är berusade. Det är i första hand fattiga som rånar rika enligt de flesta eleverna. Så är fallet vid nästan alla rån enligt cirka 30 procent av eleverna och vid många rån enligt cirka 70-80 procent av eleverna. Därom var ungdomarna väl överens, oavsett i vilken typ av skola de gick.

Varför rånar vissa ungdomar andra ungdomar? Elevernas uppfattning om detta avspeglas till viss del i svaren på en av de frågor som ställdes i enkäten. Frågan hade sju fasta svarsalternativ vilket naturligtvis styr vilka aspekter som avses. Samtidigt fanns möjlighet för eleverna att skriva egna förklaringar, en möjlighet som många utnyttjade men där de flesta svaren kretsade kring de fasta svarsalternativ som bjöds. Eleverna var i denna fråga nästan totalt överens, oavsett om man var pojke eller flicka, bodde i Malmö eller Stockholm, gick i årskurs 9 eller gymnasiet årskurs 2. Drygt 70 procent anslöt till påståendet att ”det är ett lätt sätt att skaffa sig de saker man vill ha” och ungefär lika många till påståendet ”för att få tag på saker som man inte har råd att köpa”. Ett annat potentiellt skäl anknyter till den för många ungdomar så viktiga frågan om respekt. Omkring 40 procent av ungdomarna uppgav ”för att sätta sig i respekt hos dem man rånar” som ett motiv för ungdomsrån och 65-70 procent motivet ”för att få respekt bland kompisar”. I nära anknytning till denna typ av motiv anslöt också cirka 70 procent av ungdomarna till påståendet ”för att visa makt” som ett skäl för ungdomar att råna andra ungdomar. Lite mer ospecifika förklaringar som att ”det är spännande” och ”av inga speciella skäl, det bara blir så” fick betydligt mindre gensvar bland eleverna. Cirka 25-30 respektive cirka tio procent av eleverna anslöt till dessa påståenden.

De ungdomar som själva hade begått rån lade något större vikt än övriga vid svarsalternativen ”det är ett lätt sätt att skaffa sig de saker man vill ha”, ”för att sätta sig i respekt hos dem man rånar” och ”av inga speciella skäl, det bara blir så”. Generellt sett var det inga skillnader mellan flickornas och pojkarnas uppfattningar om varför vissa ungdomar begår rån, förutom att det var fler flickor (70 procent) än pojkar (59 procent) som uppgav motivet ”för att visa makt”. Det var heller inga större skillnader kopplade till invandrarbakgrund förutom att ungdomar med invandrarbakgrund, särskilt utlandsfödda ungdomar, *inte* lade lika stor vikt vid strävan att få respekt (från offer eller kamrater) som andra ungdomar.

Konsekvenser i vardagslivet

För att komplettera bilden av ungdomsrånen i elevernas vardag ställdes också frågor om hur stor risk eleverna ansåg det var att de själva skulle bli rånade, i vilken utsträckning det var ett orosmoment i deras dagliga liv och hur de hantade risken för att bli rånad (tabell 18, bilaga 1).

Ungefär var femte elev uppskattade risken för att bli rånad inom det närmaste året till 50 procent eller mer. Detta med undantag för niondeklassarna i Stockholm som var mer återhållsamma i sin farhågor. Nästan en tredjedel av Malmöungdomarna uppgav sig vara ganska eller mycket oroliga för risken att bli rånade medan Stockholmsungdomarna i något mindre utsträckning redovisade sådan oro. Betydligt fler pojkar (cirka 25 procent) än flickor (drygt 10 procent) uppgav att de inte alls var oroliga för att bli rånade.

Den upplevda risken för att bli rånad påverkar också ungdomarnas vardagsliv. Omkring hälften av flickorna och 10-20 procent av pojkarna uppgav att de alltid försökte undvika att vara ute ensam på kvällarna på grund av risken för att bli rånad (därmed inte sagt att risken för att bli rånad är det enda skälet). Omkring tio procent av eleverna uppgav att de alltid försökte undvika vissa platser och ungefär var fjärde pojke i årskurs 9 att han alltid försökte undvika vissa människor. Det är sällsynt, men alltför vanligt, att ungdomarna beväpnar sig. Av pojkarna uppgav 5-7 procent att de alltid brukade ha med sig vapen för att minska risken för att bli rånad. Bland flickorna var det 3-4 procent som brukade ha vapen med sig

Avslutande diskussion

Som nämnades inledningsvis är det mycket vanligt att ungdomar begår brott. Med den totala ungdomsbrottsligheten som referensram är emellertid rån mellan ungdomar relativt ovanligt, betydligt ovanligare än till exempel snatteri, stöld och skadegörelse, men också ovanligare än våldsbrott som exempelvis misshandel (Ring, 1999). De ekonomiska, fysiska och psykiska lidanden som ungdomsrånen åsamkar offren är vanligtvis relativt begränsade även om rån brottet för många kan upplevas som en mycket allvarlig integritetskränkning. Den kraftiga ökningen av polisanmälda ungdomsrån bör naturligtvis ses med stort allvar och noggrant följas även om den inte fullt ut torde representera en reell ökning av den faktiska rån brottsligheten. Ungdomarnas subjektiva uppfattning om ungdomsrånens omfattning, utveckling, karaktär och konsekvenser bör självklart också ses med största allvar eftersom det är denna uppfattning som påverkar deras vardagsliv, attityder och värderingar. En stor del av ungdomarna hade egna, eller på annat sätt närliggande, erfarenheter av ungdomsrån. Samtidigt var det, med visst fog, en väl utbredd uppfattning att ungdomsrånen i hög utsträckning begås av ungdomar med invandrarbakgrund. En allvarlig konsekvens av detta kan bli en allt mer invandrarfientlig inställning i ungdomsgenerationen, en grogrund för ökad vardagsrasism och ett bland ungdomar ökat engagemang i grupperingar med invandrarfientliga ideal.

Det finns således goda skäl att vara uppmärksam på utvecklingen. Samtidigt kan, inom ramen för ungdomsbrottsligheten i stort, den specifika typen av brott som begås av ungdomar skifta från tid till annan (klotter, stöld ur bilar, rån/misshandel av homosexuella, narkotikabrott osv.). Det är inte självklart att denna typ av brottslighet har kommit för att stanna och eskalera. Ungdomsrånen utgör också en liten, om än allvarlig, del av den totala ungdomsbrottsligheten. Det är därför inte troligt att den typ av ungdomsrån vi sett utvecklas under den senaste tiden kan påverka den totala omfattningen av ungdomsbrottslighet särskilt mycket. Oavsett den framtida utvecklingen är det dock av största vikt att samhället utvecklar bärkraftiga strategier för att på ett effektivt sätt begränsa ungdomsbrottsligheten. Detta gäller också ungdomsrånen, särskilt med tanke på den närliggande kopplingen mellan ungdomsrån och risken för ökad invandrarfientlighet.

Det är emellertid ingen enkel uppgift att komma till rätta med ungdomsbrottslighet generellt, och inte heller med ungdomsrånen. På flera håll har polisen börjat prioritera insatser för att komma till rätta med ungdomsrånen, vilket kan vara en viktig väg att gå. Ansvar för att förebygga den här typen av brottslighet faller dock inte enbart på polisen utan omfattar ett bredare spektrum av samhällsliga instanser som skola, ungdomsverksamhet, föreningslivet, socialtjänst, föräldraföreningar m.m. Bland annat kan det finnas goda skäl för olika former av lokala samverkansgrupper, exempelvis de lokala brottsförebyggande råd som kommit till stånd i allt fler kommuner, att särskilt uppmärksamma ungdomsrånen, att verka för ökad anmälningsbenägenhet, stöd till

rånoffer, motverka en ökad invandrarfientlighet m.m. Det kan också finnas goda skäl att närmare studera effekterna av, och eventuellt utveckla, det arbete som under de senaste åren formats inom organisationer lite mer utanför det etablerade myndighetsväsendet, organisationer som "Farsor och morsor på stan", "Lugna gatan", "Non fighting generation", med flera. Mycket viktigt är naturligtvis också att ta tillvara den unika erfarenhet och den kompetens som finns samlad inom olika invandrarföreningar. Ytterligare en framkomligt väg, av mera teknisk natur, kan vara att se över, utveckla och sprida kunskap om tekniska lösningar för att snabbt, enkelt och säkert kunna spärra mobiltelefoner.

Referenser

- Andersson, J.** (1992). Rån. I: Ahlberg, J. (red.) *Brottsutvecklingen 1991*, BRÅ-rapport 1992:2.
- Estrada, F.** (1999). *Ungdomsbrottslighet och samhällsproblem. Utveckling, uppmärksamhet och reaktion*. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Ring, J.** (1999). *Hem och skola, kamrater och brott*. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Regionplane- och trafikkontoret.** (1995). *Storstockholms sociala geografi*. (1995). Rapport 8.
- Malmö Stadskontor, planeringsavdelningen.** (1998). *Områdesfakta för Malmö 1998*.

Bilagor

Bilaga 1. Tabeller

Tabell 1. Undersökningspopulation och uppgifter från Skolverket, insamlade från SCB:s register över befolkningsstatistik (gäller skolornas avgångsklasser år 1998). Siffrorna inom parentes avser självrapporterade uppgifter från undersökningspopulationen.

	Undersökningspopulation		Föräldrar med högskoleutbildning	Genomsnittligt meritvärde	Andel elever med invandrabakgrund*
	Pojkar	Flickor			
Årskurs 9, Malmö					
Grupp 1-skolor	206	219	51	207	14 (15)
Grupp 2-skolor	207	194	35	196	20 (20)
Grupp 3-skolor	173	165	14	165	72 (73)
Grupp 1-3 skolor	586	578	36	192	32 (33)
Malmö kommun			34	189	36
Årskurs 9, Stockholm					
Grupp 1-skolor	197	215	77	231	13 (11)
Grupp 2-skolor	54	152	58	200	14 (13)
Grupp 3-skolor	222	206	36	177	49 (50)
Grupp 1-3 skolor	573	573	57	202	26 (26)
Storstockholm			49	198	23
Gymnasiet, Malmö					
			Genomsnittlig betygspoäng		
Grupp 1-skolor	201	115	44	13.3	19 (22)
Grupp 2-skolor	207	192	39	13.4	23 (28)
Grupp 3-skolor	188	167	22	12.2	29 (35)
Grupp 1-3 skolor	596	474	37	13.0	23 (29)
Malmö kommun			36	13.0	25
Gymnasiet, Stockholm					
Grupp 1-skolor	210	166	72	14.0	10 (12)
Grupp 2-skolor	117	216	59	13.5	16 (17)
Grupp 3-skolor	214	164	36	12.5	39 (48)
Grupp 1-3 skolor	541	546	54	13.3	22 (26)
Storstockholm			50	13.0	19

*Född i utlandet eller född i Sverige av två utlandsfödda föräldrar.

Tabell 2. Karaktäristik över målsägare och misstänkta gärningsmän. Polisanmälda ungdomsrån år 1995 och första halvåret 1999*. Procent.

	Malmö		Stockholm	
	1995	1999	1995	1999
<i>Antal målsägare:</i>	53	196	200 *	200 *
<i>Antal misstänkta:</i>	43	181	169	61
Ålder: målsägare				
-14	25	38	17	38
15-17	60	47	49	49
18-20	15	15	34	13
Ålder: misstänkta				
-14	34	25	11	31
15-17	43	62	64	48
18-20	21	11	15	12
21-	2	2	10	9
Kön: målsägare				
Man	92	92	93	94
Kvinna	8	8	7	6
Kön: misstänkta				
Man	89	96	93	99
Kvinna	11	4	7	1
Vanligast förekommande bostadsområden, misstänkta (%) / målsägare (%)				
Rosengård, Södervärn, Annelund, Kirseberg	61 / 17			
Rosengård, Annelund, Lindeborg,		76 / 15		
Skärholmen, Farsta, Tullingeberg, Rinkeby, Hässelby, Järfälla norra, Sollentuna centrum			83 / 4	
Enskede, Bandhagen, Hägersten, Skarpnäck, Rinkeby, Sollentuna				77 / 27
Vanligast förekommande bostadsområden, målsägare (%) / misstänkta, (%)				
City, Husie, Lindeborg, Annetorp, Svedala, Södervärn, Vellinge	57 / 19			
Damfri, Lugnet, Annetorp, Husie, Lindeborg		53 / 52		
Innerstan, Skarpnäck, Haninge, Alby, Hallunda, Bromma, Bromsten, Kista, Järfälla södra, Lidingö, Danderyd, Sollentuna (exkl. centrum), Kungsängen			52 / 9	
Innerstan, Bandhagen, Älvsjö, Skärholmen, Hägersten, Huddinge, Vällingby, Lidingö, Sollentuna				52 / 45

Fortsättning på nästa sida.

Fortsättning tabell 2.

	Malmö		Stockholm	
	1995	1999	1995	1999
Invandrabakgrund: målsägare				
Födda i Sverige av två svenskfödda föräldrar	76	71	73	74
Födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder	9	24	22	20
Födda utomlands	15	5	5	6
Invandrabakgrund: misstänkta				
Födda i Sverige av två svenskfödda föräldrar	21	10	36	15
Födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder	27	21	24	44
Födda utomlands	52	69	40	41

*Resultaten baseras på samtliga polisanmälda ungdomsrån i Malmö och på ett slumpmässigt urval av 200 anmälningar (per år) i Stockholm. År 1995 anmäldes endast 53 ungdomsrån i Malmö vilket betyder att varje rån motsvarar cirka två procentenheter. Tillfälliga karaktäristika i enstaka rån får därmed stor genomslagskraft, vilket gör att man bör vara försiktig med tolkning av resultaten för Malmö 1995. Resultaten utgår från varje enskilt brott. En individ ingår i statistiken med sina karaktäristika vid varje tillfälle han/hon blivit utsatt/misstänkt för ungdomsrån.

Tabell 3. Elever som i skolundersökningen uppgivit att de begått rån respektive blivit rånade*. Procent.

	Årskurs 9		Årskurs 2, gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Antal elever: 1 159 1 151 1 137 1 020</i>				
Andel elever som blivit rånade i;				
Årskurs 7	5	2	3	--
Årskurs 8	7	4	5	1
Årskurs 9	4**	2**	4	2
Årskurs 1, gy	---	---	5	1
Årskurs 2, gy	---	---	1**	1**
Andel elever som begått rån i:				
Årskurs 7	3	2	3	1
Årskurs 8	7	2	5	2
Årskurs 9	7**	2**	6	1
Årskurs 1, gy	---	---	5	1
Årskurs 2, gy	---	---	2**	--
Könsfördelning: elever som blivit rånade	73	27	77	23
Könsfördelning: elever som begått rån	69	31	75	25
Vilka var rånarna, enligt de rånade				
Ålder:				
De flesta var under 15	4	4	7	8
De flesta var 15-17	16	11	34	42
De flesta var 18-20	62	65	54	37
De flesta var över 20	18	20	5	13
Kön:				
Bara pojkar	96	74	96	74
Bara flickor	2	13	1	5
Både pojkar och flickor	2	12	3	21
Invandrar- bakgrund:				
De flesta var "svenskar"	5	15	7	14
De flesta var "invandrare"	90	64	84	60
Det var ungefär lika många "svenskar" och "invandrare"	4	21	9	26

* Malmö och Stockholm har inte särredovisats pga att det i vissa fall blir för få personer för att resultaten ska bli tillförlitliga. Då skillnader förekommer anges det i texten.

** Till och med okt/nov.

Tabell 4. Andel elever som blivit rånade med utgångspunkt från typ av skola. Procent.

	Antal elever	Totalt	Flickor	Pojkar	Åk 9	Åk 2	Malmö	Stockholm
Skolor:								
Grupp 1	1 505	10	4	15	9	11	12	8
Grupp 2	1 417	10	5	15	11	9	11	9
Grupp 3	1 479	8	5	11	6	10	10	7
Signifikansnivå		0.10	ej sign.	0.05	0.001	ej sign.	ej sign.	ej sign.

Tabell 5. Andel elever som begått rån med utgångspunkt från typ av skola. Procent.

	Antal elever	Totalt	Flickor	Pojkar	Åk 9	Åk 2	Malmö	Stockholm
Skolor:								
Grupp 1	1 535	7	3	10	6	7	7	6
Grupp 2	1 439	6	4	9	6	6	5	7
Grupp 3	1 507	10	7	12	10	10	11	8
Signifikansnivå		0.001	0.001	ej sign.	0.05	0.05	0.001	ej sign.

Tabell 6. Andel svenska respektive invandrade elever som blivit rånade. Procent.

	Antal elever	Totalt	Flickor	Pojkar	Åk 9	Åk 2	Malmö	Stockholm
Födda i Sverige av två svensk- födda föräldrar	2 529	11	3	16	10	11	13	9
Födda i Sverige av minst en ut- landsfödd förälder	978	8	4	12	7	8	11	6
Födda utomlands	662	5	3	6	5	5	6	2
Sigifikansnivå		0.001	0.001	0.001	0.005	0.001	0.001	0.001

Tabell 7. Andel svenska respektive invandrade elever som begått rån. Procent.

	Antal elever	Totalt	Flickor	Pojkar	Åk 9	Åk 2	Malmö	Stockholm
Födda i Sverige av två svensk- födda föräldrar	2 566	5	3	7	5	5	4	6
Födda i Sverige av minst en ut- landsfödd förälder	996	8	4	12	8	9	10	7
Födda utomlands	679	10	6	13	9	12	11	8
Sigifikansnivå		0.001	0.001	0.10	0.05	0.001	0.001	0.05

Tabell 8. Andel elever som blivit rånade med utgångspunkt från kombinationen av typ av skola och invandrarbakgrund. Procent.

	Antal elever	Totalt	Flickor	Pojkar	Åk 9	Åk 2	Malmö	Stockholm
Grupp 1-skolor								
Födda i Sverige av två svenskfödda föräldrar	1 069	10	3	17	9	12	12	8
Födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder	254	9	5	13	9	10	10	8
Födda utomlands	114	6	5	6	8	5	9	--
Grupp 2-skolor								
Födda i Sverige av två svenskfödda föräldrar	927	11	6	16	12	9	13	8
Födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder	291	8	3	15	11	6	10	7
Födda utomlands	136	4	3	4	4	4	5	--
Grupp 3-skolor								
Födda i Sverige av två svenskfödda föräldrar	533	12	7	16	8	14	13	11
Födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder	433	6	4	9	5	8	12	4
Födda utomlands	412	5	3	6	4	5	5	4

Tabell 9. Andel elever som begått rån med utgångspunkt från kombinationen av typ av skola och invandrarbakgrund. Procent.

	Antal elever	Totalt	Flickor	Pojkar	Åk 9	Åk 2	Malmö	Stockholm
Grupp 1-skolor								
Födda i Sverige av två svensk- födda föräldrar	1 087	5	2	8	5	5	4	6
Födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder	262	7	3	10	7	7	11	4
Födda utomlands	117	12	8	14	8	15	14	8
Grupp 2-skolor								
Födda i Sverige av två svensk- födda föräldrar	939	5	3	7	5	4	3	7
Födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder	294	7	4	11	6	8	9	5
Födda utomlands	138	9	6	11	5	11	10	6
Grupp 3-skolor								
Födda i Sverige av två svensk- födda föräldrar	540	6	6	7	6	7	8	5
Födda i Sverige av minst en utlandsfödd förälder	440	10	5	16	10	11	12	9
Födda utomlands	424	10	6	14	10	12	12	8

Tabell 10. Karaktäristik över polisanmälda ungdomsrån i Malmö och Stockholm år 1995 och första halvåret 1999*. Procent.

	Malmö		Stockholm	
	1995	1999	1995	1999
<i>Antal anmälda rån:</i>	53	96	200 *	200 *
Dag för brottet				
Måndag	9	14	15	13
Tisdag	18	9	10	15
Onsdag	11	9	12	10
Torsdag	8	17	8	10
Fredag	29	20	18	17
Lördag	11	17	20	21
Söndag	14	14	17	14
Tid för brottet				
08-18	31	34	28	40
18-21	19	29	18	22
21-24	34	27	26	21
00-03	16	8	18	14
03-08	--	2	10	3
Antal målsägare				
1	87	61	53	56
2	13	31	27	34
3-	--	8	20	10
Antal gärningsmän (enligt offren)				
1	15	12	22	17
2-3	59	62	40	47
4-	26	26	38	36
Förekomst av hot	61	68	74	87
Förekomst av våld	56	29	56	36
Vapen				
Hotat med	19	21	28	30
Använt	8	2	2	3
Rångods				
Pengar	56	57	52	38
Mobiltelefon	2	33	10	61
Smycken/klocka	16	20	29	10
Kläder/skor	5	12	10	11
Cykel/moped	5	4	4	2
Värdehandlingar	31	16	32	27
Plånbok	1	1	11	11
Annat	20	18	18	9

* Resultaten baseras på samtliga polisanmälda ungdomsrån i Malmö och på ett slumpmässigt urval av 200 anmälningar (per år) i Stockholm. År 1995 anmäldes endast 53 ungdomsrån i Malmö, vilket gör att varje rån motsvarar cirka två procentenheter. Tillfälliga karaktäristika i enskilda rån får därmed stor genomslagskraft vilket gör att man bör vara försiktig med tolkning av resultaten för Malmö 1995.

Tabell 11. Karaktäristik över självrapporterade ungdomsrån i Malmö och Stockholm. Elever i årskurs 9 och i gymnasiets årskurs 2*. Procent.

	Årskurs 9		Årskurs 2, gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Antal rånade elever:</i>	138	53**	162	45**
Dag för brottet				
Måndag	4	1	--	3
Tisdag	4	5	5	9
Onsdag	9	18	12	12
Torsdag	8	7	11	15
Fredag	35	25	32	24
Lördag	35	35	36	31
Söndag	6	9	4	6
Tid för brottet				
08-18	32	25	25	34
18-21	36	22	21	20
21-24	16	36	32	24
00-03	12	12	13	15
03-08	4	5	9	7
Plats för brottet				
Buss/Tåg/T-banestation	14	11	11	7
På buss/tåg/T-bana	5	2	6	7
I park/annan ödslig plats	14	15	18	9
På gata/torg el.dyl.	37	18	38	17
På disco/pub/konsert el.dyl.	5	13	3	5
På privat fest	2	8	6	15
I skolan, på skoltid	5	17	6	21
I skolan, efter skoltid	6	4	1	--
Annan plats	12	12	11	19
Antal gärningsmän				
1	14	6	19	7
2-3	29	29	44	20
4-10	45	48	31	55
10-	12	17	6	18
Antal kamrater med				
Ingen	24	38	32	44
1	40	23	35	30
2-3	30	28	24	7
4-	6	11	9	19
Vuxna i närheten				
Nej	48	65	55	69
Ja, men de förstod inte	26	21	21	9
Ja, de förstod men gjorde inget	24	12	21	20
Ja, de förstod och försökte hjälpa till	2	2	3	2

Forstättning på nästa sida.

Forståttning tabell 11.

	Årskurs 9		Årskurs 2, gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Alkohol/narkotikapåverkade				
De flesta	7	7	13	16
En del	15	30	34	16
Ingen	78	63	54	67
Själv alkohol/narkotikapåverkad				
Nej	86	74	70	75
Ja, lite	10	16	21	21
Ja, mycket	5	10	9	5
Uttalat hot eller våld				
Nej, men jag kände mig rädd	27	43	19	50
Ja, hot	54	40	45	33
Ja, våld	19	17	36	17
Vapen				
Nej	64	77	60	78
Ja, de hotade med vapen	32	21	30	17
Ja, de använde vapen	4	2	10	5
Blev du skadad				
Nej	84	81	68	81
Ja, behövde ej läkarvård	11	19	24	19
Ja, gick till läkare	5	---	8	---
Rångods				
Pengar	39	27	31	39
Mobiltelefon	16	47	20	29
Smycken/klocka	13	4	15	21
Kläder/skor	6	2	11	13
Cykel/moped	5	4	4	2
Värdehandlingar	10	11	12	21
Annat	9	5	7	21
Rångodsets värde				
Medelvärde (median)	500 kr	1 700 kr	700 kr	1 500 kr

* Malmö och Stockholm har inte särredovisats pga att det i vissa fall blir för få personer för att resultaten ska bli tillförlitliga. Då tydliga skillnader förekommer anges det i texten.

** Antalet flickor som ligger till grund för beräkningarna är litet varför resultaten blir osäkra. Samtidigt kan konstateras att det vanligtvis är små skillnader mellan flickor i årskurs 9 och årskurs 2. Att sammanföra flickgrupperna skulle betyda mycket lite för de övergripande resultaten.

Tabell 12. Polisanmälda ungdomsrån och andel med misstänkt gärningsman. Malmö och Stockholm, 1995-1998 och första halvåret 1999.

	Malmö					Stockholm				
	1995	1996	1997	1998	Jan-juni 1999	1995	1996	1997	1998	Jan-juni 1999
Antal polis-anmälda rån	53	58	170	210	196	569	411	709	682	613
Andel med-misstänkt gärningsman	47%	21%	31%	48%	49%	33%	34%	34%	21%	16%

Tabell 13. Rättsväsendets hantering av polisanmälda ungdomsrån. Procentuella andelar inom parentes.

	Malmö		Stockholm	
	1995 Antal=53	1999* Antal=196	1995 Antal=200**	1999* Antal=200**
Polisens slutredovisning				
Ej slutredovisade	--	14	3	27
Ej spanings-uppslag/resultat	20 (38)	78 (43)	117 (59)	130 (75)
Brott ej styrkt	8 (15)	14 (8)	11 (6)	16 (9)
Anmälningar med misstänkt gärningsman	25 (47)	89 (49)	69 (35)	27 (16)
<i>Varav samtliga misst. < 15 år (till socialtj.)</i>				
	6 (24)	16 (18)	7 (10)	9 (33)
<i>Varav minst 1 misst. ≥ 15 år (till åklagare)</i>				
	19 (76)	73 (83)	62 (90)	18 (66)
Åklagarens bedömning				
Ärendet under utredning	Antal=19	Antal=73	Antal=62	Antal=18
Ej till åtal (brott ej styrkt, åtalsund.)	-----	6 ---	-----	2 --
Åtal väckt	5 (26)	11 (17)	9 (15)	7 (44)
	14 (74)	56 (83)	53 (85)	9 (56)
Domstolsutslag				
Frikännande	Antal=14	Antal=56	Antal=53	Antal=9
Stöld + misshandel	1 (7)	2 (4)	-----	3 (33)
Stöld + ofredande	2 (14)	-----	7 (13)	-----
Stöld (inkl. försök, inkl. grov)	1 (7)	-----	3 (6)	-----
Egenmäktigt förf. + ofredande/olaga hot	5 (36)	25 (46)***	-----	1 (17)***
Olaga hot/olaga tvång	2 (14)	1 (2)***	-----	-----
Misshandel (inkl. försök, inkl. grov)	2 (14)	-----	1 (2)	-----
Rån (inkl. försök)	1 (7)	28 (52)***	40 (75)	5 (83)***

* Avser jan-juni år 1999.

** Beräkningarna baseras på ett slumpmässigt urval av samtliga anmälningar.

*** Procentsiffrorna grundas på dem som fälldes till ansvar för brott.

Tabell 14. Elevernas benägenhet att polisanmäla rån*. Procent.

	Årskurs 9		Årskurs 2, gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Kommer säkert att göra polisanmälan om jag blir rånad	64	70	63	72
Gjorde polisanmälan (elever som blivit rånade)	52	52	39	59

* Malmö och Stockholm har inte särredovisats pga att det i vissa fall blir för få personer för att resultaten ska bli tillförlitliga. Då tydliga skillnader förekommer anges det i texten.

Tabell 15. Angivna skäl för att inte, eller bara kanske, göra polisanmälan.

	Malmö				Stockholm			
	Pojkar		Flickor		Pojkar		Flickor	
	åk 9	åk 2	åk 9	åk 2	åk 9	åk 2	åk 9	åk 2
<i>Antal elever:</i>	205	221	172	144	201	197	174	148
Mina föräldrar skulle nog inte vilja att jag gjorde polisanmälan	2	2	4	5	1	1	4	--
Polisen skulle nog ändå inte få fast rånarna	63	60	63	59	59	65	61	66
Jag skulle nog ändå inte få tillbaka det de tog	52	55	62	58	56	58	64	66
Jag skulle nog tycka att jag fick skylla mig själv att jag blev rånad	11	7	7	8	8	4	9	3
Rånarna kanske skulle få veta att jag gjort polisanmälan	36	25	47	32	43	25	17	35
Det skulle kännas pinsamt	12	8	17	5	13	7	15	5
Man får räkna med att man kan bli rånad, inget att gå till polisen med	11	10	9	3	9	11	7	6
Jag har inget förtroende för polisen	43	33	19	24	37	36	23	30
Jag tror ändå inte att rånarna skulle få nåt straff	45	40	53	48	29	36	52	45
Mina kompisar skulle nog inte gilla om jag gjorde anmälan	7	1	3	--	4	5	7	--
Det blir nog bara inte av	20	19	27	24	19	35	41	36
Jag skulle nog ändå inte få ersättning från försäkringsbolaget	30	20	29	32	13	17	32	22
Annan orsak	29	37	26	19	25	27	22	19

Tabell 16. Ungdomarnas reaktioner efter att ha blivit rånade*. Procent.

	Årskurs 9								Årskurs 2 gymnasiet							
	Pojkar (antal=118)				Flickor (antal=39**)				Pojkar (antal=134)				Flickor (antal=32**)			
	Nej	Tim/ dagar	Mer än en vecka	Mer än en mån.	Nej	Tim/ dagar	Mer än en vecka	Mer än en mån.	Nej	Tim/ dagar	Mer än en vecka	Mer än en mån.	Nej	Tim/ dagar	Mer än en vecka	Mer än en mån.
Kände mig arg på mig själv	51	40	5	4	33	41	13	13	48	39	4	9	36	39	15	10
Kände mig ledsen	43	47	8	2	19	48	19	14	51	38	4	7	26	43	18	13
Kände mig kränkt, förnedrad	29	51	12	8	22	43	21	14	24	50	10	16	19	54	11	16
Det kändes pinsamt	64	32	2	2	58	21	14	7	58	32	3	7	58	18	11	13
Jag kände mig arg på rånarna	9	32	10	49	7	33	14	46	3	22	21	44	--	38	13	49
Jag kände mig hämndlysten	11	36	8	45	24	31	11	34	18	29	11	42	24	46	16	14
Jag kände mig rädd	43	44	7	6	43	31	5	21	43	43	5	9	37	45	5	13
Jag kände hat	14	36	10	40	27	27	9	37	11	28	12	49	15	42	10	33
Jag skämdes	80	16	2	2	77	11	7	5	74	18	2	6	68	10	11	11

* Malmö och Stockholm har inte särredovisats pga att det i vissa fall blir för få personer för att resultaten ska bli tillförlitliga. Då tydliga skillnader förekommer anges det i texten.

** Antalet flickor som ligger till grund för beräkningarna är litet varför resultaten blir osäkra. Samtidigt kan konstateras att det är mycket små skillnader mellan flickor i årskurs 9 och årskurs 2. Att sammanföra flickgrupperna skulle betyda mycket lite för resultaten.

Tabell 17. Konsekvenser för det vardagliga livet för ungdomar som utsatts för rån. Procent.

	Årskurs 9								Årskurs 2 gymnasiet							
	Pojkar (antal=128)				Flickor (antal=50)**				Pojkar (antal=154)				Flickor (antal=42)**			
	Nej	Ett par dagar	Mer än en vecka	Mer än en mån.	Nej	Ett par dagar	Mer än en vecka	Mer än en mån.	Nej	Ett par dagar	Mer än en vecka	Mer än en mån.	Nej	Ett par dagar	Mer än en vecka	Mer än en mån.
Jag tänkte ofta på rånet	35	34	17	14	30	12	29	29	35	32	15	18	37	13	26	24
Jag hade ibland svårt att somna för att jag tänkte på rånet	79	17	1	3	71	7	12	10	81	9	5	5	71	16	5	8
Jag var rädd för att träffa rånarna igen	51	32	6	11	42	17	10	31	48	30	8	14	57	19	5	19
Var rädd för att gå till skolan	95	2	2	1	85	10	--	5	90	5	3	2	84	3	8	5
Undvek vissa platser	55	20	6	19	58	19	7	16	50	16	12	22	49	16	11	24
Undvek att gå ut vissa tider	74	15	5	6	74	7	14	5	75	7	11	7	76	5	3	16
Undvek vissa människor	41	17	10	32	31	23	23	23	46	12	13	29	41	13	15	31
Undvek att vara ute ensam	51	25	9	15	53	12	14	21	55	18	13	14	46	13	11	30
Undvek att ha värdefulla saker med mig	54	19	9	18	32	26	5	37	51	18	10	21	34	21	24	21
Jag hade ibland mardrömmar om rånet	89	7	2	2	84	7	2	7	86	8	1	5	85	5	5	5

Tabell 18. Elevernas uppfattning om olika aspekter av ungdomsrån. Procent.

	Malmö				Stockholm			
	Pojkar		Flickor		Pojkar		Flickor	
	åk 9	åk 2	åk 9	åk 2	åk 9	åk 2	åk 9	åk 2
<i>Antal elever:</i>	586	596	578	474	573	541	573	546
Minst en av mina tre bästa kompisar har blivit rånad	45	51	31	30	51	53	32	28
Jag har själv sett när ungdomar rånar ungdomar	38	48	30	22	36	40	19	15
Risken är minst 50% att jag själv ska bli rånad inom ett år	18	23	21	23	12	20	12	20
Orolig för att bli rånad?								
Nej, inte alls	25	25	12	11	22	31	14	10
Nej, inte särskilt	45	48	55	52	52	47	61	57
Ja, ganska orolig	20	21	25	27	19	15	21	26
Ja, mycket orolig	10	6	8	10	7	7	4	7
För att undvika att bli rånad brukar jag alltid:								
Undvika vissa platser	12	16	17	26	12	13	15	18
Undvika att gå ut vissa tider	8	3	12	7	5	3	11	9
Undvika vissa människor	26	6	23	5	22	6	24	6
Ha vapen med mig	5	7	4	3	7	5	4	3
Undvika att vara ute ensam på kvällen	23	16	51	48	20	15	50	44
Undvika att ha värdeföremål med mig	15	10	14	13	9	8	11	10
Chansen att polisen tar fast en rånare är < 10%	45	60	41	56	59	69	53	60
Ungdomsrånen har ökat under det senaste året	88	90	88	90	93	89	92	84
Ungdomsrånen är ett mycket stort problem	62	63	56	57	59	52	62	44

Bilaga 2. Skolenkät

Hej !

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) är en myndighet direkt under justitiedepartementet. Just nu genomför vi en undersökning om ungdomsrån i cirka 50 skolor i Stockholm och Malmö. Vi vore därför tacksamma om du kan hjälpa oss genom att fylla i denna enkät.

Du ska inte skriva ditt namn på enkäten eller på kuvertet. Detta är viktigt för att du ska kunna svara helt uppriktigt på frågorna utan att behöva oroa dig för att någon ska få veta vad just du har svarat. När du är klar ska du lägga enkäten i kuvertet och klistra igen det. Direkt efter lektionen kommer BRÅ-personal att ta med kuverten tillbaka till BRÅ.

Om du blir klar före de andra vill vi gärna att du skriver ned några funderingar om ungdomsrån på sista sidan. Det kan gälla vad som helst, välj själv. Ingen får gå förrän alla är klara.

Du är självklart välkommen att ta kontakt med oss på BRÅ om det är något du undrar över eller vill tala med oss om. Ring eller skriv i så fall till:

Tommy Andersson (docent, projektansvarig)

BRÅ
Box 1386
111 93 Stockholm
Tel: 08 / 401 87 06

Tack för din medverkan

När du svarar på frågorna ska du tänka på att rån kan gå till på olika sätt.

Det ena är om någon med hot eller våld tvingar till sig saker från någon annan. Det kan exempelvis vara om någon kommer fram till dig och säger ”få hit din mobiltelefon (cykel, pengar, kläder, halskedja eller något annat), annars får du stryk”.

Det andra är om du ger i från dig något (eller inte vågar ta tillbaka) för att du känner dig hotad, utan att någon egentligen har sagt något hotfullt. Det kan exempelvis vara om en kille kommer fram till dig och säger ”får jag låna din mobiltelefon (pengar, eller något annat)” – som du sen inte får tillbaka. Du gav honom det han ville ha för att du kände dig hotad och trodde att du skulle få stryk om du inte gjorde som han sa, även om han inte direkt sa att du skulle få stryk.

Du ska tänka på båda dessa typer av rån när du svarar!

Och på att alla frågorna gäller rån mellan ungdomar!

1. Har du någon gång under din tid på högstadiet eller gymnasiet blivit utsatt för ett rånförsök - då rånarna alltså misslyckades med att få det de ville ha?

Ja, i åk 7 (eller på sommarlovet mellan åk 7 och åk 8) hände det.....	gång/gång
Ja, i åk 8 (eller på sommarlovet mellan åk 8 och åk 9) hände det.....	gång/gång
Ja, i åk 9 (eller på sommarlovet mellan åk 9 och åk 1) hände det.....	gång/gång
Ja, i åk 1 (eller på sommarlovet mellan åk 1 och åk 2) hände det.....	gång/gång
Ja, i åk 2 har det hänt	gång/gång
☐ Nej	

2. Har du någon gång under din tid på högstadiet eller gymnasiet blivit utsatt för rån - då rånarna alltså lyckades få med sig det dom ville?

Ja, i åk 7 (eller på sommarlovet mellan åk 7 och åk 8) hände det.....	gång/gång
Ja, i åk 8 (eller på sommarlovet mellan åk 8 och åk 9) hände det.....	gång/gång
Ja, i åk 9 (eller på sommarlovet mellan åk 9 och åk 1) hände det.....	gång/gång
Ja, i åk 1 (eller på sommarlovet mellan åk 1 och åk 2) hände det.....	gång/gång
Ja, i åk 2 har det hänt	gång/gång
☐ Nej	

3. Har du någon gång under högstadie/gymnasietiden själv hotat någon eller använt våld för att få pengar, mobiltelefon, kläder, smycken eller andra värdesaker?

- Ja, i åk 7 (eller på sommarlovet mellan åk 7 och åk 8) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 8 (eller på sommarlovet mellan åk 8 och åk 9) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 9 (eller på sommarlovet mellan åk 9 och åk 1) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 1 (eller på sommarlovet mellan åk 1 och åk 2) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 2 har det hänt gång/gånger
 Nej

4. Har du någon gång under högstadie/gymnasietidens själv tagit något från någon utan att använda hot eller våld därför att du visste att den andre ändå inte vågade säga nej (exempelvis bett att få låna mobiltelefon, pengar, klocka eller liknande och sedan tagit det och gått)?

- Ja, i åk 7 (eller på sommarlovet mellan åk 7 och åk 8) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 8 (eller på sommarlovet mellan åk 8 och åk 9) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 9 (eller på sommarlovet mellan åk 9 och åk 1) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 1 (eller på sommarlovet mellan åk 1 och åk 2) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 2 har det hänt gång/gånger
 Nej

5. Har du någon gång under högstadie/gymnasietiden varit med när någon kompis eller någon annan i det gäng du var tillsammans tog något från någon med eller utan hot och våld – men då du själv bara stod och tittade på?

- Ja, i åk 7 (eller på sommarlovet mellan åk 7 och åk 8) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 8 (eller på sommarlovet mellan åk 8 och åk 9) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 9 (eller på sommarlovet mellan åk 9 och åk 1) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 1 (eller på sommarlovet mellan åk 1 och åk 2) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 2 har det hänt gång/gånger
 Nej

6. Har du någon gång under högstadie/gymnasietiden blivit fast för polisen för att du på detta sätt tagit något från någon, eller för att du var med när andra gjorde det?

- Ja, i åk 7 (eller på sommarlovet mellan åk 7 och åk 8) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 8 (eller på sommarlovet mellan åk 8 och åk 9) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 9 (eller på sommarlovet mellan åk 9 och åk 1) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 1 (eller på sommarlovet mellan åk 1 och åk 2) hände det..... gång/gånger
Ja, i åk 2 har det hänt gång/gånger
 Nej

7. Har någon av dina tre närmaste kompisar blivit rånade av andra ungdomar?

- Ja, under de senaste 12 månaderna
 Ja, men inte under de senaste 12 månaderna
 Nej, inte vad jag vet

8. Har du någon gång sett när ungdomar har rånat andra ungdomar, när du själv inte har varit inblandad?

- Ja, under de senaste 12 månaderna
- Ja, men inte under de senaste 12 månaderna
- Nej

9. Är du själv orolig för att bli rånad?

- Ja, mycket orolig
- Ja, ganska orolig
- Nej, inte särskilt orolig
- Nej, inte alls orolig

10. Hur ofta brukar du göra något av nedanstående för att minska risken för att bli rånad? Sätt ett kryss på varje rad.

	Aldrig	Ibland	Alltid
Jag försöker undvika vissa platser	☐	☐	☐
Jag försöker undvika att gå ut på vissa tider	☐	☐	☐
Jag försöker undvika vissa människor	☐	☐	☐
Jag har vapen med mig (kniv, tårgasspray eller annat)	☐	☐	☐
Jag försöker undvika att vara ute ensam på kvällarna	☐	☐	☐
Jag försöker undvika att ha värdefulla saker med mig	☐	☐	☐
Annat, nämligen	☐	☐	☐

11. Om du skulle bli rånad i morgon, kommer du då att anmäla rånet för polisen?

- Ja, —————→ *Har du satt kryss här ska du gå direkt till fråga 13*
- Kanske
- Nej

12. Varför skulle du inte, eller bara kanske, anmäla rånet för polisen? Här kan du sätta flera kryss. När du är färdig ska du sätta en ring omkring den viktigaste orsaken.

- Mina föräldrar skulle nog inte vilja att jag gjorde polisanmälan
- Polisen skulle nog ändå inte få fast rånarna
- Jag skulle nog ändå inte få tillbaka det de tog
- Jag skulle nog tycka att jag fick skylla mig själv att jag blev rånad
- Rånarna kanske skulle få veta att jag gjort polisanmälan
- Det skulle kännas pinsamt
- Man får räkna med att man kan bli rånad, inget att gå till polisen med
- Jag har inget förtroende för polisen

OBS!!! Du glömde väl inte att sätta en ring omkring den viktigaste orsaken? OBS!!!

13. Tror du att ungdomsrån har ökat eller minskat under det senaste året?

- Ökat
- Varken ökat eller minskat
- Minskat

14. Varför tror du att en del ungdomar rånar andra ungdomar? Här kan du sätta flera kryss.

- Det är ett lätt sätt att skaffa sig de saker man vill ha
- För att sätta sig i respekt hos dem man rånar
- För att få tag på saker som man själv inte har råd att köpa
- För att få respekt bland kompisar
- Det är spännande
- Av inga speciella skäl, det bara blir så
- För att visa makt
- Av andra skäl, nämligen för att:

15. Vem tror du rånar vem, när ungdomar rånar ungdomar? Sätt ett kryss på varje rad.

	Så är det vid nästan alla rån	Så är det vid ganska många rån	Så är det ibland	Så är det vid ganska få rån	Så är det vid nästan inga rån
Pojkar rånar pojkar	☐	☐	☐	☐	☐
Pojkar rånar flickor	☐	☐	☐	☐	☐
Flickor rånar flickor	☐	☐	☐	☐	☐
Äldre rånar yngre	☐	☐	☐	☐	☐
Yngre rånar äldre	☐	☐	☐	☐	☐
Rånare och offer är jämnåriga	☐	☐	☐	☐	☐
"Svenskar" rånar "svenskar"	☐	☐	☐	☐	☐
"Invandrare" rånar "invandrare"	☐	☐	☐	☐	☐
"Svenskar" rånar "invandrare"	☐	☐	☐	☐	☐
"Invandrare" rånar "svenskar"	☐	☐	☐	☐	☐
Berusade rånar nyktra	☐	☐	☐	☐	☐
Berusade rånar berusade	☐	☐	☐	☐	☐
Nyktra rånar nyktra	☐	☐	☐	☐	☐
Nyktra rånar berusade	☐	☐	☐	☐	☐
Rika rånar rika	☐	☐	☐	☐	☐
Rika rånar fattiga	☐	☐	☐	☐	☐
Fattiga rånar rika	☐	☐	☐	☐	☐
Fattiga rånar fattiga	☐	☐	☐	☐	☐

16. Hur stor risk tror du att det är att du själv ska bli rånad inom de närmaste 12 månaderna?

Jag tror att risken för att jag ska bli rånad inom 12 månader är ungefär:

- 1 procent
- 5 procent
- 10 procent
- 25 procent
- 50 procent
- 75 procent
- 95 procent

17. Hur stor chans tror du polisen har att få fast en pojke/flicka som har rånat en annan pojke/flicka?

Jag tror att polisen har ungefär:

- 1 procent chans att få fast rånaren
- 5 procent chans att få fast rånaren
- 10 procent chans att få fast rånaren
- 25 procent chans att få fast rånaren
- 50 procent chans att få fast rånaren
- 75 procent chans att få fast rånaren
- 95 procent chans att få fast rånaren

18. Vad är din uppfattning om ungdomsrån?

- Det är ett mycket stor problem
- Det är ett ganska stort problem
- Det är ett ganska litet problem
- Det är ett mycket litet problem

Du som inte har blivit rånad under din tid på högstadiet eller gymnasiet ska nu gå vidare till fråga 51

Du som har blivit rånad under högstadie- eller gymnasietiden ska fortsätta med nästa fråga. Om du blivit rånad flera gånger ska du tänka på den *senaste* gången när du svarar.

19. Vilken veckodag och vilken tid på dygnet blev du rånad? Tänk på att om du var ute en lördagskväll och blev rånad efter midnatt så hände det faktiskt på söndagen.

Vilken dag hände det?

- Måndag
- Tisdag
- Onsdag
- Torsdag
- Fredag
- Lördag
- Söndag
- Minns inte

Vilken tid hände det?

- 08.00-18.00
- 18.00-22.00
- 22.00-24.00
- 00.00-02.00
- 02.00-08.00
- Minns inte

20. Hur gammal var du när det hände?

Jag var år

21. Blev du rånad inne i stan eller i en förort?

- Inne i stan: ungefär vid
- I en förort som heter.....
- Det var på annan plats, nämligen.....

22. Var blev du rånad?

- Vid en buss-, tåg-, eller tunnelbanestation som ligger vid
- På bussen, tåget eller tunnelbanan
- I en park eller någon annan lite ödslig plats
- På en gata, ett torg eller liknande
- På ett disco, en pub, en konsert eller liknande
- På en privat fest
- I skolan, på skoltid
- I skolan, efter skoltid
- Det var någon annanstans nämligen

23. Vad tog rånarna för dig? Sätt flera kryss om du blev rånad på flera saker.

- Mobiltelefon
- Pengar
- Kläder/skor
- Cykel/moped
- Klocka, halskedja eller andra smycken
- Legitimation, busskort eller liknande
- Annat, nämligen

24. Hur mycket var det värt, tillsammans?

Det de tog var tillsammans värt ungefär.....kronor

25. Hur många var det som rånade dig? Räkna även med rånarens kompisar, även om de mest stod omkring och tittade på.

- De var fler än 10
- De var 4-10
- De var 2-3
- Det var en ensam rånare → *Har du satt kryss här ska du gå direkt till fråga 27*

26. Hur många av dem som var med och rånade dig var aktiva (verkade hotfulla, hotade, bråkade, tog saker för dig) och hur många var passiva (stod mest omkring och tittade på)?

Ungefär var aktiva
Ungefärvar passiva

27. Hade du några kompisar med dig när du blev rånad?

- Ja, jag hade kompisar med mig
- Nej, jag hade inga kompisar med mig

28. Fanns det några vuxna i närheten när du blev rånad?

- Nej
- Ja, men de förstod nog inte vad som hände
- Ja, de förstod nog vad som hände, men gjorde ingenting
- Ja, de förstod vad som hände och försökte hjälpa mig

29. Vilka var rånarna? Tänk på alla som var med och rånade dig, även dem som mest stod omkring och tittade. Var det en ensam rånare så beskriv honom/henne.

Kön?

- Det vara bara pojkar
- Det vara bara flickor
- Det var både pojkar och flickor

Ålder?

- De flesta var nog över 20 år
- De flesta var nog 18-20 år
- De flesta var nog 15-17
- De flesta var nog under 15 år

Bekanta?

- Jag kände igen de flesta
- Jag kände igen en del
- Jag kände inte igen någon

Nationalitet?

- De flesta var nog "svenskar"
- De flesta var nog "invandrare"
- Det var nog lika många "svenskar" och "invandrare"

Alkohol/narkotika?

- De flesta var nog påverkade
- En del var nog påverkade
- Ingen var nog påverkad

30. Var du själv påverkad av alkohol eller narkotika?

- Nej, inte alls
- Ja, lite
- Ja, mycket

31. Använde rånarna hot eller våld vid rånet? Här kan du kryssa för flera alternativ.

- Nej, de varken sa något hotfullt eller använde våld, men jag kände mig hotad.
- Ja, de hotade med att använda våld
- Ja, de använde våld

32. Hade rånarna vapen? Här kan du kryssa för flera alternativ.

- Nej
- Ja, de hotade med vapen, nämligen med

33. Blev du hotad med att få stryk eller hotad på annat sätt (”vi vet var du bor.....” eller liknande), om du skulle polisanmäla rånet?

- Nej
- Ja, vid själva råntillfället
- Ja, vid senare tillfälle

34. Skriv ned lite kort vad de sa och vad de gjorde när du blev rånad

.....

.....

.....

.....

.....

35. Blev du skadad vid rånet?

- Nej
- Ja, lite, men inte så att jag gick till läkare eller sjuksyster
- Ja, så att jag gick till läkare eller sjuksyster

36. Hur kändes det efteråt, och hur länge? Sätt ett kryss på varje rad.

	Nej, inte alls	Ja, några timmar	Ja, några dagar	Ja, mer än en vecka	Ja, mer än en månad
Jag kände mig arg på mig själv	☐	☐	☐	☐	☐
Jag kände mig ledsen	☐	☐	☐	☐	☐
Jag kände mig kränkt, förnedrad	☐	☐	☐	☐	☐
Det kändes pinsamt	☐	☐	☐	☐	☐
Jag kände mig arg på rånarna	☐	☐	☐	☐	☐
Jag kände mig hämndlysten	☐	☐	☐	☐	☐
Jag kände mig rädd	☐	☐	☐	☐	☐
Jag kände hat	☐	☐	☐	☐	☐
Jag skämdes	☐	☐	☐	☐	☐
Annat, nämligen	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐

37. Hände något av nedanstående därför att du hade blivit rånad och i så fall, hur länge höll det i sig? Sätt ett kryss på varje rad.

	Nej, inte alls	Ja, några dagar	Ja, mer än en vecka	Ja, mer än en månad
Jag försökte undvika vissa platser	☐	☐	☐	☐
Jag försökte undvika att gå ut på vissa tider	☐	☐	☐	☐
Jag försökte undvika vissa människor	☐	☐	☐	☐
Jag var rädd för att gå till skolan	☐	☐	☐	☐
Jag försökte undvika att vara ute ensam	☐	☐	☐	☐
Jag försökte undvika att ha värdefulla saker med mig	☐	☐	☐	☐
Jag tänkte ofta på rånet	☐	☐	☐	☐
Jag hade ibland svårt att somna för att jag tänkte på rånet	☐	☐	☐	☐
Jag hade ibland mardrömmar om rånet	☐	☐	☐	☐
Jag var rädd för att träffa på rånarna igen	☐	☐	☐	☐
Annat, nämligen	☐	☐	☐	☐

38. Berättade du för någon om att du hade blivit rånad. Här kan du sätta flera kryss?

- Ja, för kompisar → *Har du satt kryss här ska du gå direkt till fråga 41*
- Ja, för mina föräldrar → *Har du satt kryss här ska du gå direkt till fråga 41*
- Ja, för annan vuxen (utom polisen) → *Har du satt kryss här ska du gå direkt till fråga 41*
- Nej → *Gå till nästa fråga*

39. Varför berättade du inte om att du blivit rånad? Här kan du sätta flera kryss.

- Jag var rädd för att det skulle komma fram till dem som rånade mig
- Jag ville inte att det skulle bli någon uppståndelse kring det
- Jag var rädd för att mina föräldrar skulle få veta
- Det fanns ingen jag kunde prata med sånt om
- Det kändes pinsamt att ha blivit rånad
- Jag ville bara inte tänka på det
- Att bli rånad är sånt som händer, inget att prata om
- Annat skäl, nämligen

40. Fick några vuxna veta om rånet ändå?

- Ja → Hur fick de veta om rånet?
- Nej, inte vad jag vet

41. Fick du det stöd och den hjälp du kanske behövde efter att du hade blivit rånad? Sätt ett kryss på varje rad.

	Ja	Nej	Behövdes inte
Från dina kompisar	☐	☐	☐
Från syskon eller släktingar	☐	☐	☐
Från dina föräldrar	☐	☐	☐
Från andra vuxna	☐	☐	☐

42. Anmäldes rånet till polisen?

- Ja, jag själv, mina föräldrar eller annan närstående anmälde rånet till polisen
- Ja, någon annan anmälde rånet till polisen, nämligen
- Nej, rånet anmäldes inte till polisen, vad jag vet

Frågorna i denna ruta gäller bara dig som svarat att rånet blev polisanmält. Ni andra ska fortsätta till fråga 50 (nästa ruta).

43. När anmäldes rånet?

År..... Månad.....

44. Hur blev du bemött av polisen när anmälan gjordes?

- Mycket bra
- Ganska bra
- Både bra och dåligt
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt
- Jag var inte med då anmälan gjordes

Om det var dåligt, vad var det som var dåligt?

45. Har du haft någon kontakt med polisen om rånet efter det att anmälan gjordes?

- Ja
- Nej

46. Blev du någon gång hotad av rånarna eller deras kompisar för att du skulle ta tillbaka polisanmälan eller i varje fall inte säga något vid rättegången i domstolen?

- Ja, och för säkerhets skull gjorde jag som de ville
- Ja, men jag struntade i hoten
- Nej

47. Du som blev hotad på detta sätt men struntade i hoten, vad hände? Har hotet genomförts?

- Nej
- Ja → Hur?

48. Blev det rättegång i domstol?

- Ja
- Nej

49. Om det blev rättegång, hur upplevde du det stöd och den hjälp du fick före och under rättegången från polis, advokat och domstolspersonal?

- Jag fick mycket bra hjälp och stöd
- Jag fick ganska bra hjälp och stöd
- Det var både bra och dåligt
- Jag fick ganska dåligt med hjälp och stöd
- Jag fick mycket dåligt med hjälp och stöd
- Jag kände inget behov av hjälp och stöd

Fortsätt nu med fråga 51

Frågan i denna ruta gäller bara dig som inte polisanmälde rånet

50. Varför anmälde du inte rånet för polisen? Här kan du sätta flera kryss. När du är färdig ska du sätta en ring omkring den viktigaste orsaken till att du inte anmälde.

- Polisen skulle nog ändå inte få fast rånarna
- Jag tyckte att jag fick skylla mig själv för att jag blev rånad
- Rånarna skulle nog ha fått veta att jag hade gjort polisanmälan
- Mina föräldrar ville inte att jag skulle göra polisanmälan
- Jag tyckte det var pinsamt
- Jag skulle nog ändå inte få tillbaka det de tog
- Jag tror ändå inte att rånarna skulle ha fått nått straff
- Mina kompisar tyckte inte att jag skulle anmäla rånet
- Jag har inget förtroende för polisen
- Det blev bara inte av
- Man får räkna med att man kan bli rånad, inget att gå till polisen med
- Jag skulle nog ändå inte fått ersättning från försäkringsbolaget
- Annan orsak, nämligen

OBS!!! Du glömde väl inte att sätta en ring omkring den viktigaste orsaken? OBS!!!

Nu kommer de sista frågorna som alla ska svara på

51. Är du flicka eller pojke?

- Flicka
- Pojke

52. På vilket gymnasieprogram går du?

Jag går på programmet

53. Hur gammal är du?

Jag är år.

54. Vad heter den stadsdel eller förort där du bor?

Den heter

55. Hur länge har du bott i Sverige?

- I hela mitt liv
- I mer än 10 år
- I 5-10 år
- I mindre än 5 år

56. Var är du och dina föräldrar födda?

Jag är född i	☐ Sverige	☐ I ett annat land, nämligen i
Mamma är född i	☐ Sverige	☐ I ett annat land, nämligen i
Pappa är född i	☐ Sverige	☐ I ett annat land, nämligen i

Här kan du som har blivit klar före de andra skriva ned några funderingar om ungdomsrån – vad du vill. Fortsätt gärna på baksidan och nästa sida. **Tack för din medverkan!**

English summary

Juvenile robbery in Malmö and Stockholm

Published by:

National Council for Crime Prevention (BRÅ)

P.O. Box 1386

SE-111 93 Stockholm

Sweden

Internet: www.bra.se

Reference:

BRÅ-report 2000:6

ISSN 1100-6676, ISBN 91-38-31609-9

Available in Sweden from:

Fritzes kundtjänst

SE-106 47 Stockholm

Sweden

The National Council for Crime Prevention (BRÅ) has carried out a study of juvenile robbery in Malmö and Stockholm. The study is partly based on statistics relating to robberies reported to the police during the latter part of the 1990s, and partly on a questionnaire survey administered in the autumn of 1999. The questionnaire was answered by approximately 4,500 youths aged around 15 and 17 respectively.

The results show that police reports of robberies committed by juveniles have increased sharply. This increase may to some extent reflect a real rise in the number of robberies committed by juveniles, but also an increased propensity to report such robberies on the part of the youths who have been robbed. There is also some evidence that part of the increase might comprise incidents initially recorded by the police as "robberies" but of such a character that they are redefined as "thefts" at a later stage in the judicial process. Of the pupils in year 9 in October/November 1999 (approximately 15 years old), a little over 10 per cent of the boys and 5 per cent of the girls reported that they had been robbed since they started attending secondary school. These figures were more or less the same for the pupils in their second year in further education (around 17 years of age). In addition, approximately 10 per cent of the boys and 5 per cent of the girls reported having robbed other youths since they started attending secondary school. These figures apply both to those in year 9, and to those in further education.

Of the suspected perpetrators, 90 per cent were boys, commonly aged 15 to 17 and in many cases, though by no means always, from relatively disadvantaged residential areas. Youths born outside Sweden were substantially over-represented, whilst Swedish born youths with at least one foreign-born parent were not. Among those who were robbed, youths from relatively well off residential areas were somewhat over-represented, as were youths born in Sweden to two Swedish-born parents.

According to the school pupils, approximately half of the robberies by juveniles were committed during the daytime, and half were also committed despite the presence of an adult nearby. According to the pupils, the adults either didn't realise what was happening (25 per cent) or were aware of what was going on but chose nonetheless not to intervene (20-25 per cent). Alcohol and drugs were seldom a factor in these robberies. In the robberies reported to the police, the use of violence fell off substantially between the years 1995 and 1999 in both Malmö and Stockholm. The use of threats increased, however. Weapons were very rarely used (in less than 10 per cent of robberies). The number of robberies of mobile phones reported to the police underwent a dramatic increase, primarily during 1998 and 1999. Mobile phone robberies cannot however account for the increase in police-reported robberies that took place in 1997, nor that in Malmö during the first six months of 1999.

Incidents characterised either by no explicit threats or violence, or where such threats/ violence were present only to a very limited degree, account for a not insignificant part of the increase in robberies reported to the police. The victim was scared, very conscious of the threat posed by the perpetrators, and felt forced to hand over what the robbers demanded for fear of being beaten up. In the course of the process from the police report to the court hearing, it was not unusual for such incidents to be re-categorised as theft, sometimes in combination with threatening behaviour.

Approximately 60 to 70 per cent of the youths in the school survey reported that they would certainly report the incident to the police if they were robbed tomorrow. Around half of the youths who had been robbed said that they had reported the incident to the police. The most common reasons for not reporting a robbery to the police were a lack of confidence in the police and in the police's ability to arrest the perpetrators, the fact that they wouldn't get back what had been stolen whatever happened, and that the robbers wouldn't be punished anyway. Fear was also expressed that the perpetrators would get to know that the victim had reported them to the police.

Approximately 10 to 20 per cent of the pupils who had been robbed sustained physical injuries in connection with the robbery, a small proportion of these injuries were such that the individual in question sought medical attention. Around half reported feelings of humiliation, or outrage, or that they felt angry with themselves and so on as a result of the incident. Approximately 80 to 90 per cent felt hatred and the desire for revenge against the perpetrators, often reporting that these feelings remained with them for a long time. Around a third of the youths did not tell their parents that they had been robbed. Twenty-five of the 200 or so pupils who had reported being robbed to the po-

lice reported having been threatened in order to get them to withdraw the charges brought against the perpetrators. Twenty-four pupils ignored these threats, which in four cases led to the threats being realised, either in the form of assault or in further threats.

A large proportion of the youths either themselves, or in some other more or less immediate form, had some experience of juvenile robbery. A relatively large proportion of the robberies were committed by youths with an immigrant background, this proportion taking on even larger dimensions in the subjective perceptions of the youths themselves, which is significant since it is such perceptions which form the basis for future attitudes and value judgements. The physical, psychological and economic consequences of being robbed in this way are usually relatively limited, even if there are isolated instances where such consequences can constitute a serious violation of an individual's personal integrity. From an overall societal perspective, juvenile robberies and trends in such robberies may also have consequences for the values and attitudes held by the younger generation with respect to immigrants.

It is not self-evident that juvenile robberies have entailed an increase in juvenile offending in general, nor that this type of teenage crime is here to stay and will escalate. It would be unwise, however, to assume that such robberies are merely a temporary phenomenon, not least given the increased risk for hostility towards immigrants which may result. The responsibility for preventing this type of offending rests in part with the police, who in many areas have begun to prioritise measures focused on robberies by juveniles, but also with other social institutions and agencies such as schools, clubs, the social services, youth organisations, parents and so forth. Groups with a coordinatory role at the local level, such as the local crime prevention councils, may have an important role to play in this regard, working to increase the propensity to report offences, to provide support for victims and to attempt to neutralise any increases in anti-immigrant hostilities that may result. There might also be good grounds for revising, developing and working to increase awareness of the technical possibilities for quick, simple and secure blocking of (stolen) mobile telephones.